

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sunatullah DAWAR

**AFGANİSTAN'IN KURUTULMUŞ VE SERT KABUKLU
MEYVELER İHRACATININ ANALİZİ**

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ADANA-2022

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFGANİSTAN'IN KURUTULMUŞ VE SERT KABUKLU MEYVELER İHRACATININ ANALİZİ

Sunatullah DAWAR

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİTKİ KORUMA ANABİLİM DALI

Danışman : Prof. Dr. Haydar ŞENGÜL
Yıl: 2022, Sayfa: 69
Jüri : Prof. Dr. Haydar ŞENGÜL
: Prof. Dr. Vecdi DEMİRCAN
: Dr. Öğr. Üyesi. Ufuk GÜLTEKİN

Bu araştırmanın temel amacı Afganistan'ın tarım ürünleri ihracatı içinde önemli paya sahip olan sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin ihracatının yıllara göre değişimini ortaya koymak. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyve sektörünün yurtiçi üretim ile yurtiçi tüketimini inceleyerek ihracat potansiyelini ortaya koymak, bunun yanında Afganistan'ın sert kabuklu ve kurutulmuş meyve sektörünün fırsatlarını, zorluklarını, belirlemek ve onlara çözümler önermektir.

Bunun yanında bu çalışmada, Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyve sektörünün hangi ülkelere, pazarlara yöneldiğini, dünya rakiplerini, dünya üretimini, ihracatı artırma imkanlarını belirlemekte diğer amaçlar arasında sayılabilir.

Kurutulmuş ve sert kabuklu meyveler Afganistan'ın ana ihracatlarından biridir. Afganistan'ın ticaret odalarının araştırmalarına göre her yıl yaklaşık 100 milyon dolar bu sektörün ihracatından devlet bütçesine vergi geliri eklenmektedir.

Afganistan'ın 2018- 2020 ihracat verileri ortalaması olarak hesaplanan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayıları; Kuru incir için 6,40, Kuru kayısı 2,27, Kuru üzüm için 1,62, olarak hesaplanmıştır. Bu değerler fıstık için 0,43, ceviz ve badem için 0,27 tür. Buna göre Afganistan'ın kurutulmuş meyvelerde ihracat üstünlüğüne sahip olduğu, sert kabuklu meyvelerde ise üstünlüğe sahip olmadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sert kabuklu meyveler, Kurutulmuş meyveler, ihracat, Karşılaştırmalı Üstünlükler, Afganistan.

ABSTRACT

MSc THESIS

ANALYSIS OF NUTS AND DRIED FRUITS EXPORT OF AFGHANISTAN

Sunatullah DAWAR

ÇUKUROVA UNIVERSITY
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
DEPARTMENT OF AGRICULTURAL ECONOMY

Supervisor : Prof. Dr. Haydar ŞENGÜL
Year: 2022, Page: 69
Jury : Prof. Dr. Haydar ŞENGÜL
: Prof. Dr. Vecdi DEMİRCAN
: Assist. Prof. Dr. Ufuk GÜLTEKİN

The main purpose of this research is to reveal the change in exports of nuts and dried fruits, which have a significant share in Afghanistan's exports of agricultural products, according to years. To reveal the export potential of Afghanistan's dried and nuts sector by examining the domestic production and domestic consumption, as well as to identify the opportunities and challenges of Afghanistan's nuts and dried fruit sector and to propose solutions to them.

Besides, in this research, it can be counted among the other aims of determining which countries and markets the dried and hard-shelled fruit sector of Afghanistan is heading to, its world competitors, world production, and the possibilities of increasing exports.

Nuts and Dried fruits are one of the main exports of Afghanistan product. According to the research of Afghanistan's chambers of commerce, every year approximately 100 million dollars are added to the government budget from the exports of this sector.

Afghanistan's 2018-20120 export data calculated as the average of the explanted comparative superiority coefficients. These values are 0.43 for pistachios and 0.27 for walnuts and almonds. Accordingly, it can be said that Afghanistan has an export advantage in dried fruits but not in nuts fruits.

Keywords: Nuts, Dried fruits, Export Revealed Comparative Advantages, Afghanistan

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Bu çalışmada Afganistan'ın sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin (Badem, Fıstık, Ceviz, kuru incir, kuru üzüm ve kuru kayısı) ihracatının analizi yapılmıştır. Kurutulmuş ve sert kabuklu meyveler arasında badem, fıstık, ceviz, kuru üzüm, kuru incir ve kuru kayısı dünya ve Afganistan'da en çok tüketilen kuru meyveler grubuna girmektedir, Afganistan'da birçok bölgede sert kabuklu ve kurutulmuş meyveler üretilmektedir, bunların bir kısmı çiftçiler tarafından ailelerinin geçimini sağlamak amacıyla ve bir kısmı ise ticari olarak üretilmektedir.

Üretilen kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin yurtdışına ihraç edilmesi Afganistan'ın ekonomisi için büyük öneme sahiptir, kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin üretimi ve ihracatı tarihsel olarak Afganistan'ın en önemli ihracat kategorilerinden biridir. Ticaret Odasına göre, sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin ihracatı, ülke ihracat gelirinin %52'sini sağlamaktadır. İhracat kalemlerinin hiçbirisi tek başına ekonomik gelir açısından kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin yerini alamamıştır.

On yıllarca (1980 – 2001) süren savaş ve ekonomik izolasyondan sonra, Afganistan'ın yüksek kaliteli kuru meyve ve kuruyemiş üretme konusundaki tarihi itibarı ve dünya çapında ihraç edilen eşsiz bir lezzetiyle büyük ölçüde yerini kaybetti. Son yıllarda Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyveleri başta olmak üzere uluslararası pazarlara açılmaya başlayan tarım ürünlerinin üretimi ile ilgili olarak büyük bir adım atılmıştır, Ancak yine Afganistan'da kuru yemiş ve sert kabuklu meyvelerin üretimi alanında teknik ve profesyonel kişiler eksikliği ve Afganistan'deki kuruyemişlerin kalitesi bakımından modern teknolojiye sahip olmaması ve ürünler Standard bir kaliteye sahip olmaması nedeniyle uluslararası pazarlarda diğer ülkelerle daha iyi rekabet edememektedir.

Afganistan'ın tarım ve orman bakanlığının yayınladığı bir rapora göre Afganistan'da tahmin olarak 300.000 ila 400.000 çiftçi kuru meyve sektöründe

Çalışmakta, bağ ve meyve bahçelerinden elde edilen gelirin tahıl üretiminden sağlanan gelirden tahmini olarak üç ile yedi kat daha fazla olduğu belirtilmiştir.

Afganistan tarım ve orman bakanlığı tarafından yapılan son araştırmalara göre eğer Afganistan'da sert kabuklu ve kurutulmuş meyve sektörünün eski yılları gibi (1980) retimini gerekleştirebilirse ve yeni işleme yöntemi artarsa, bu sektörün Afganistan ekonomisi üzerinde önemli bir etkisi olabileceğini belirtmişlerdir.

Son yıllarda Afganistan sert kabuklu ve kurutulmuş meyveleri üretim ve kalite açısından oldukça zayıftır. Dünyada sert kabuklu ve kurutulmuş meyveleri için farklı türlerde doğa makineleri kullanıyorken Afganistan'da geleneksel olarak işlemler uygulanmaktadır.

Afganistan'ın kurutulmuş meyvelerinin ihracat rekabet gücünün zayıf olma nedeni çiftçiler kurtulmuş meyvelerini nerdeyse olgunlaşmadan toplamları ve toprağın üzerinde geleneksel olarak güneşin altında kurutmalarıdır. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyve sektörünün diğer ülkelere göre çok geride kalması devletin bu sektöre destek vermemesi sebep olmuştur, sert kabuklu ve kurutulmuş meyve sektörü Afganistan'ın ekonomisi için önemli rol oynamaktadır bu sektörün daha iyi bir şekilde gelişmesi için (rn kalitesinin daha iyi olması, üretim düzeyinin artırılması) iftilere, aracı kurumlara destek olmasıdır.

Afganistan Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yayınlanan bir raporda, çoğu çiftçilerin çoğunun tarım sektörünü bırakmak istedikleri belirtilmiş ve bunun nedeni olarak, sektörün zayıf olması ve Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından desteklenmemesi belirtilmiştir. Bu nedenle Afganistan ekonomisinde son iki yılda (2020 ve 2021) tarım sektörünün performansı 2011 – 2019 yılına göre oldukça tatmin edici olmamıştır.

Afganistan'ın 2018- 2020 ihracat verileri ortalaması olarak hesaplanan Açıklanmış Karşılaştırmalı stnlk Katsayıları; Kuru incir için 6,40, Kuru kayısı 2,27, Kuru zm için 1,62, olarak hesaplanmıştır. Bu değerler fıstık için 0,43, ceviz ve badem için 0,27 tür. Buna göre Afganistan'ın kurutulmuş meyvelerde ihracat

üstünlüğüne sahip olduğu, sert kabuklu meyvelerde ise üstünlüğe sahip olmadığı söylenebilir.

Kuruyemiş sektörüne giren ve sektörün gelişmesinden sorumlu olan çiftçilerin faaliyetlerinin aracı kurumlar ve devlet tarafından sürekli izlenmesi, ürünün kalitesini artırmak için çiftçiler kuru meyveleri toprağın üstüne geleneksel olarak kurutmamalarını önerilebilir.

Devlet ve destekleyici kurumlar ve özel şirketler tarafından kurutulmuş ve sert kabuklu meyveler için depolama imkanları sağlamaları, oldukça çiftçiler kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerini satmak için önemli ve uygun pazarlara göndermeliler.

Halkı büyük ölçekli tarım programları planlamaya teşvik etmek ve kuru meyve sektöründe özel sektör yatırımları için uygun koşullar yaratmak için başta Tarım Bakanlığı olmak üzere hükümetin kapsamlı iş birliği, devlet, yabancı ülkelere (yurtdışı pazarlarına) kuru meyve ihracatında tüccarlarla iş birliği yapmalı ve yurtdışına kuru meyve ihracatında tüccarlara destek olmalıdır.

TEŐEKKÖR

Yüksek lisans tez çalışmam süresince değerli yorum ve önerileri ile çalışmamı yönlendiren, eğitimdeki çabası ve değerli bilgi ve deneyimlerin aktarılması ile öğrencilerle samimi ve dostane bir ilişki kurma ve bilgi edinmek ve öğrencilerin koşullarını anlamak için hoş bir ortam yaratmak gerçekten övgüye değer. Bir öğrenci görünümündeki değerli çabalarınız ve hizmetleriniz için size takdir etmek ve teşekkür etmek görevim, değerli danışmanım Prof. Dr. Haydar Şengöl'e derin teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Hayattaki en büyük şansım ve ışığım olan aileme özellikle anneme ve babama tüm içtenliğimle ve sevgimle çok teşekkür ederim.

Sunatullah DAWAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ	I
ABSTRACT.....	II
GENİŞLETİLMİŞ ÖZET	III
TEŞEKKÜR.....	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
ÇİZELGELER DİZİNİ	X
ŞEKİLLER DİZİNİ	XII
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	XIV
1. GİRİŞ	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	5
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	9
3.1. Materyal.....	9
3.2. Yöntem	9
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	11
4.1. Kurutulmuş ve Sert Kabuklu Meyveler 'in Ülkelere Göre Üretimi.....	11
4.1.1. Badem.....	11
4.1.2. Fıstık.....	14
4.1.3. Ceviz.....	17
4.1.4. Üzüm	20
4.1.5. İncir	21
4.1.6. Kayısı	23
4.2. Dünya Sert kabuklu ve Kurutulmuş Meyvelerinin İhracatı	25
4.3. Afganistan'ın Genel Ekonomik Durumu	35
4.4. Afganistan'ın Sert kabuklu ve Kurutulmuş Meyve Üretimi ve İhracatı	37
4.4.1. Sert Kabuklu ve Kurutulmuş meyve Üretimi	37
4.4.2. Afganistan'ın Sert Kabuklu ve Kurutulmuş Meyve Üretiminin ve ihracatının SWOT analizi	39

4.5. Afganistan’ın Sert kabuklu ve Kurutulmuş meyve ürünlerinin ulusal ve uluslararası pazarlardaki rolü	40
4.6. Pazar Tanımlaması.....	41
4.6.1. İç Pazar.....	42
4.6.2. Uluslararası Pazar	42
4.7. Afganistan’ın Kurutulmuş ve Sert Kabuklu Meyve Sektörünün Dünya Pazarlarında Yeri.....	43
4.8. Afganistan’ın İhracat Performansı	44
4.9. Afganistan’ın Dış Ticaret Durumu	46
4.10. Rekabete Engel Olan Faktörler	51
4.11. Afganistan’ın Sert kabuklu Meyvelerinin Dünyaca Rakipleri	54
4.12. Afganistan Sert Kabuklu ve Kurutulmuş meyve Sektörünün Karşılaştırma Üstünlüğü	56
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	59
KAYNAKLAR	63
ÖZGEÇMİŞ	69

ÇİZELGELER DİZİNİ

SAYFA

Çizelge 4.1. Badem üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Bin Ton).....	12
Çizelge 4.2. Fıstık üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Ton).....	15
Çizelge 4.3. Ceviz üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Bin Ton).....	18
Çizelge 4.4. Üzüm üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Bin Ton).....	21
Çizelge 4.5. İncir üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Ton)	23
Çizelge 4.6. Kayısı üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Ton).....	24
Çizelge 4.7. Dünya Çapında Lider Badem İhracatçıları (Ton)	25
Çizelge 4.8. Dünya Çapında Lider Kuru Üzüm İhracatçıları (Ton).....	26
Çizelge 4.9. Dünya Çapında Lider Fıstık İhracatçıları (Ton)	27
Çizelge 4.10. Dünya Çapında Lider Ceviz İhracatçıları (Ton)	28
Çizelge 4.11. Dünya Çapında Lider kuru İncir İhracatçıları (Ton).....	29
Çizelge 4.12. Dünya Çapında Lider Kayısı İhracatçıları (Ton)	30
Çizelge 4.13. Dünya toplam sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ihracat değeri (Milyon ABD doları)	31
Çizelge 4.14. Dünya toplam sert kabuklu ve kurutulmuş meyve İthalat değeri (Milyon ABD doları)	32
Çizelge 4.15. Afganistan'ın sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerinin üretimi, (Ton)	38
Çizelge 4.16. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerinin ihracat miktarı ve değerleri.....	47
Çizelge 4. 17. Afganistan'ın bademinin toplam ihracatının-ithalatının değerleri, ihracat ve ithalat değişim oranı (Bin ABD doları).....	48
Çizelge 4.18. Afganistan'ın kuru üzümünün toplam ihracatının-ithalatının değerleri ve ihracat, ithalat değişim oranı, (Bin ABD doları).....	48
Çizelge 4.19. Afganistan'ın fıstığının toplam ihracatının-ithalatının değerleri, ihracat, ithalat ve değişim oranı, (Bin ABD doları).....	49

Çizelge 4.20. Afganistan'ın cevizinin toplam ihracatının-ithalatının değerleri, ihracat ve ithalat değişim oranı, (Bin ABD dolar)	50
Çizelge 4.21. Afganistan'ın kayısının toplam ihracatının-ithalatının değerleri, ihracat ve ithalat değişim oranı (Bin ABD dolar)	50
Çizelge 4.22. Afganistan'ın kuru incirinin toplam ihracatının-ithalatının değerleri, ihracat ve ithalat değişim oranı (Bin ABD dolar)	51
Çizelge 4.23. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerinin ihracatı, (Ton)	56
Çizelge 4.24. İncelenen Ürünlerin Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayıları	57

ŞEKİLLER DİZİNİ

SAYFA

Şekil 4.2. Türkiye'nin illerine göre kayısı üretimi (%)	25
Şekil 4.3. Dünya çapında lider badem ihracatçılarının toplam ihracat değeri (Bin ABD doları).....	26
Şekil 4.4. Dünya çapında lider kuru üzüm ihracatçılarının toplam ihracat değeri (Bin ABD doları).....	27
Şekil 4.5. Dünya çapında lider fıstık ihracatçılarının toplam ihracat değeri.....	28
Şekil 4.6. Dünya çapında lider ceviz ihracatçılarının toplam ihracat değeri (Bin ABD doları).....	29
Şekil 4.7. Dünya çapında lider kuru incir ihracatçılarının toplam ihracat değeri (Bin ABD doları).....	30
Şekil 4.8. Dünya çapında lider kuru kayısı ihracatçılarının toplam ihracat değeri (Bin ABD doları).....	31
Şekil 4.9. En çok badem ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam badem ihracatında %payı	32
Şekil 4.10. En çok fıstık ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam fıstık ihracatında %payı.....	33
Şekil 4.11. En çok ceviz ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam ceviz ihracatında %payı.....	33
Şekil 4.12. En çok kuru üzüm ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam kuru üzüm ihracatında %payı	34
Şekil 4.13. En çok kuru incir ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam kuru incir ihracatında %payı	34
Şekil 4.14. En çok kuru kayısı ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam kuru kayısı ihracatında %payı.....	35
Şekil 4.15. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyve ihracatı (Bin ABD doları)	44
Şekil 4.16. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyve ihracatı (%)	45

Şekil 4.17. Afganistan'ın ilk 10 ülkeye sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ihracatı 2019 (Bin ABD doları).....	46
Şekil 4.18. Dünya kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin ihracatının değeri (Milyar dolar)	55
Şekil 4.19. Afganistan'ın dünya toplam Sert kabuklu ve kurutulmuş meyve İhracatında % ihracat Payı.....	56

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
FAO	: Food and Agriculture Organization (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü)
GSMH	: Gayri Safi Millî Hasıla
İTC	: International Trade Center (Uluslararası Ticaret Merkezi)
MAIL	: Ministry of Agriculture, Irrigation and Livestock (Afganistan Tarım, Sulama ve Hayvancılık Bakanlığı)
RCA	: Revealed Comparative Advantages (Karşılaştırmalı Üstünlükler)
TEPGE	: Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme enstitüsü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USAID	: United States Agency for International Development (Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı)

1. GİRİŞ

Afganistan, Orta ve Güney Asya'nın tam orta kısmında yer alır. İki Asya coğrafyasının köprüsü niteliğinde olan ülke, İran, Pakistan, Çin, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan'la komşudur. Etnik kültürel yapısından dolayı, bazı coğrafya kaynaklarında Orta Doğu ülkesi olarak değerlendirilir, Afganistan 652.860² kilometrekarelik bir alanı kaplayarak dünyanın 41. büyük ülkesidir. Ülkenin nüfusu 2020 yılında yapılan araştırmalara göre 38,93 milyon olarak belirlenmiştir.

Afganistan topraklarının %66'sını dağlık ve deniz, %2,7'sini orman, %4,46'sını otlak ve %2,7'sini konutlar oluşturmaktadır. Tarım arazilerinin payı ise %4'tür (160.000 ha). İnsan hayatında uzun yıllardır var olan çeşitli meyve ve sebzelerin kuru halde tüketilmesi ürün üretimi her yıl artırmaktadır. Afganistan her yıl büyük miktarlarda sert kabuklu ve kurutulmuş meyve üretimini gerçekleştirerek yurtdışında pek çok pazarla erişimi olmasa da yurtiçinde önemli roller oynamaktadır. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerinin kalitesi ve güvenliği 2015'lere göre diğer rakip ülkeler arasında düşük olmasından dolayı dünya pazarlarında yerini kaybetmektedir.

Afganistan, bölgede ve dünyada bir tarım ülkesi olarak bilinmektedir. Amerika Birleşik Devletleri uluslararası kalkınma Ajansı (USAID) ve Tarım İstatistiklerine göre, Afganların%80'i tarım ve hayvancılıkla uğraşır. Afganistan'ın gayri safi milli gelirinin %31'i tarım ürünlerinden geliyor. Afganistan'ın ihracatının çoğunu tarım ve hayvancılık sektörü sağlıyor. Bu nedenle Afgan toplumunun ekonomik yapısında tarım özel bir öneme sahiptir. (Afganistan, MAIL, 2016)

Sert kabuklu ve kurutulmuş meyveler Afganistan'ın ana ihraç ürünlerinden biridir ve bu ürünlerin (Fıstık, Badem, Ceviz, Kuru Üzüm, İncir ve Kayısı) ihracatı, üretimi ve işlenmesi için her yıl hükümet bütçesine yaklaşık 100 milyon dolar eklenmektedir. Bu sektör savaş yıllarında başta Taliban rejimi olmak üzere ciddi kayıplara uğramıştı. Kuraklık, son yıllarda taze ve kuru meyve üretiminin

azalmasında en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. (Afghanistan, MAIL, 2016)

Kurutulmuş meyveler alanında ihracatı geliştirme stratejisi doğrultusunda üretim hacminin artırılması ve ticaretin değerinin artırma imkanlarını bulmak. İhracatçı tüccarların faaliyetlerinde karşılaştığı sorunları ve zorlukları bulmak, ürünlerin yabancı ülke pazarlarına ulaştırılmasını kolaylaştıracak teknik imkânlarını ortaya çıkarmak, pazarlama, sergiler ve ihracat sürecini kolaylaştırmaya yönelik çalışmalar üzerinde odaklanılması gereken konulardır. Bu durumda, kalite kontrolü mümkün olabilecek ve bu sektördeki tüccar ve üreticilerin faaliyetleri daha çok ürünlerin ve ambalajların uluslararası standartlara uygun olarak üretimi üzerine yoğunlaşarak ihracat değerinin artırılması gerçekleştirilebilecektir.

Afganistan'ın sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin ihracatında iki konu önem kazanmaktadır. Bunlar.

- a. Afganistan'ın ürünleri uluslararası standartlara uygun mu?
- b. Dış ülkelere nasıl daha fazla sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ihraç edebilir?

Bu noktalara göre, kuru meyve sektörünün büyümesindeki temel hedeflerden biri, bu sektörün ürünlerini şu anda Afganistan'da daha az uyulan uluslararası kabul görmüş standartlara göre üretimini birkaç tercihli muafiyet anlaşması imzalamasına rağmen standartlaştırmaktır. Kuru meyveler Afganistan ihracatının %32'sini oluşturmaktadır. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

2008- 2016 yılları arasında sektörün ihracatında genel olarak bir düşüş gözlenmiştir sektördeki ihracat düşüşü 2008'de başlamış, son yıllarda ihracat düşük oranda olsa da artmaya başlamıştır. Pazar çeşitliliği açısından, Afganistan, kurutulmuş ve kuruyemiş meyvelerini (badem, fıstık, ceviz, kuru üzüm, kayısı ve incir) başta Hindistan olmakla diğer pazarlara da göndermektedir.

Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerinin ihracat değeri 2008 yılında 183 milyon dolardı. 2016 yılındaysa yaklaşık 74 milyon dolara düştü. Kuru üzüm, hem 2008 hem de 2016'da ihracatın üçte birinden fazlasını oluşturuyordu. 2016 yılında ikinci büyük ihracat ürünü %33 ihracat payı ile kuru incir oldu. Kuru incir ihracatındaki artış, büyük ölçüde Hindistan pazarındaki talebe bağlıydı. Fıstık, badem ve birkaç ürün daha önemli ihraç ürünlerindendir. (Afganistan, MAIL, 2016)

Bu araştırmanın temel amacı Afganistan'ın tarım ürünleri ihracatı içinde önemli paya sahip olan sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin ihracatının yıllara göre değişimini ortaya koymak. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyve sektörünün yurtiçi üretim ile yurtiçi tüketimini inceleyerek ihracat potansiyelini ortaya koymak, bunun yanında Afganistan'ın sert kabuklu ve kurutulmuş meyve sektörünün fırsatlarını, zorluklarını, belirlemek ve onlara çözümler önermektir.

Bu araştırmada, Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyve sektörünün hangi ülkelere, pazarlara yöneldiğini, dünya rakiplerini, ihracatı artırma imkanlarını belirlemek, diğer amaçlar arasında sayılabilir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Bu çalışmada sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin (Badem, Fıstık, Ceviz, incir, kuru üzüm ve kayısı) ihracatının analizi yapılmaktadır, önceden yapıldığı çalışmaları incelediğimizde konuyla ilgili güzel sonuçlara erişim sağlayabildim, sert kabuklu ve kurutulmuş meyveler gerekli amino asitler, vitaminler ve mineralleri içeren meyveler her yaşta olan insanlar tarafından tüketilmektedir. Bunlar aynı zamanda enerji sağlayan ve ilaç olarak da kullanılmaktadır. Kuru meyveler Afganistan da dahil tüm dünyada yaygın olarak yetiştirilmektedir.

Kaya Sandal ve Yurddaş (2019) yaptığı Şanlıurfa ilinde Antep fıstığı üretimi ve maliyet kazanç analizi konulu çalışmalarında, Türkiye'nin önemli bir üretici ülke olmasına rağmen dünya ihracatı içindeki payının %1,4 ünü karşıladığını bildirmiş, Türkiye'de yetiştirilen Antep fıstığı çeşitlerinin meyve kalite özellikleri bakımından karşılaşılan en önemli sorunlardan bir olduğunu ileri sürmüş, Türkiye'de üretilen Antep fıstığının yoğun aromaya ve yüksek lezzet kalitesine sahip olmasının önemli bir avantaj olduğu, gerekli tanıtımın yapılabilmesi durumunda ihracatını artırabileceğini belirtmiştir.

TEPGE (2021) tarım ürünleri piyasaları (Badem) ile ilgili yaptığı çalışmada dünyada badem üretimi çoğunlukla Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerde yoğunlaşmakta olmalarını belirlemiştir. TEPGE'nin yaptığı çalışmaya göre dünyada 2019 yılında 3,5 milyon ton badem üretimi gerçekleşmiştir. Dünya badem üretiminde 2019 yılında ABD 1,9 milyon ton ile ilk sırada yer almaktadır. Aynı üretim yılında İspanya, Türkiye ve Avustralya ABD'yi takip etmektedir. Dünya badem dış ticaretine bakıldığında; 2019 yılında bir önceki yıla göre ihracatta %9 artışla 1,2 milyon ton, ithalatta ise %14 artışla 1,1 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya badem tüketimine yıllar itibarıyla bakıldığında artış eğiliminde olduğu, çalışmada dünya badem dış ticareti de incelenmiş, en büyük ihracatçı ülkenin ABD, en büyük ithalatçı ülkenin de Hindistan olduğu bildirilmiştir.

Aksoy ve Kaymak (2021) yaptığı Ceviz Sektörü Rekabet Gücü Analizi; Yedi Lider Ülke Örneği konulu çalışmalarında coğrafi geçmişi, yayılma alanı ve ticari önemi olan cevizin Avrupa ve Asya kıtalarının büyük bir bölümünde yaygın olarak üretimi yapıldığını belirtmiştir. Cevizin gen merkezleri arasında Türkiye de bulunulduğunu bildirmiş, Dünyada önemli ceviz üreticilerinin başında Çin, Amerika, İran ve Türkiye gelmekte olup. İlk sırada ortalama %42'lik pay ile Çin olduğunu bildirmiştir. Çini sırasıyla Amerika, İran ve Türkiye takip ettiğini bildirmiştir. İncelenen periyot içerisinde Çin'nin payını arttığı, Amerika ve İran'ın ise paylarını koruduğu Türkiye'nin az da olsa payında azalma olduğunu belirtmiştir.

TEPGE (2021) ceviz raporunu (ceviz) ile ilgili yaptığı çalışmada ceviz sert kabuklu meyveler içerisinde dünyada alan olarak %9,3'lük pay ile ilk üç içerisinde yer almakta olup, üretim miktarı bakımından ise %25,8'lik pay ile birinci sırada yer aldığını bildirmiş. Ceviz üretimi 2019 yılında bir önceki yıla göre üretim olarak yaklaşık %3,5 üretim alan olarak %4.2 oranında arttığını belirtmiştir. Dünyanın en büyük ceviz üretici ülkesi olarak belirtmiştir. Çin'in 2019 yılında üretimi %5,7 artışla yaklaşık 2,5 milyon tona ulaştığını söylüyor. Çin'den sonra ceviz üretimde Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye olduğunu bildirmiştir. Ceviz dış ticaret verileri kabuklu ve kabuksuz olarak incelendiğinde 2019/2020 piyasa yılı itibariyle Türkiye'nin kabuklu ceviz ihracat değeri yaklaşık 39 bin \$, kabuksuz ceviz ihracat değeri 28,2 milyon \$ olarak gerçekleştiğini belirtmiştir. 2019/2020 yılı piyasa yılı itibariyle kabuklu ceviz ithalat değeri yaklaşık 58 milyon \$, kabuksuz ceviz ithalat değeri yaklaşık 19 milyon \$ olarak gerçekleştiğini bildirmiştir.

Dokuzlu (2020) yaptığı ceviz dış ticareti ve değer zincirini etkileyen faktörler, konulu çalışmalarında dünya Ceviz İhracatı 2018 yılında toplam 337.904-ton kabuklu ceviz ihraç edildiğinin belirmiş yapılan ihracattan 1,2 milyar dolar değer elde edildiğinin söylüyor. Dünya kabuklu ceviz ihracatında 2014-2018 yılları değer ortalaması bakımından en yüksek payı Amerika Birleşik Devletleri aldığını ve dünya kabuklu ceviz ihracatının yaklaşık yarısını gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

İhracat Genel Müdürlüğü Tarım Ürünleri Daire Bakanlığı (2017) üzümle ilgili yayımladığı raporda dünyada üretilen 60 milyon tondan fazla taze üzümün bir kısmı kurutmalık olarak ayrıldığını bildirmiştir. Üzüm üretiminde önde gelen ülkeler tarafından her yıl yaklaşık 1,2 milyon ton kuru üzüm elde edildiğini belirtmiş. Üretilen bu miktar üzümün ise her yıl 750 bin ton civarındaki miktarı dünya ticaretine konu olduğunu bildirmiştir. Dünya kuru üzüm ihracatına ilişkin veriler incelemiş Türkiye'yi %28'lik pay ile birinci sırada yer aldığını belirtmiştir., Türkiye'yi ABD, Şili ve İran takip ettiğini belirtmiştir.

Tarım ve Orman Bakanlığı (2020) (Üzüm) ile ilgili yayımladığı raporda kuru üzüm 2018 yılında, bir önceki yıla göre üretim miktarı %8,4, alan olarak ise %3,4 arttığını bildirmiştir. Son beş yıllık (2014-2018) veriler inceleyerek üzümün üretimini 74 milyon tondan 79 milyon tona, alanını ise 70,2 milyon dekadardan 71,6 milyon dekara yükseldiğini belirtmiştir. Dünyada 2018 yılında 7,2 milyon ha alanda üzüm üretilmekte olduğunu ve ilk sırada Türkiye alan bakımından 417 bin hektarla birinci sırada yer aldığını ve Türkiye'yi İran, İspanya, Çin, Fransa ve İtalya takip ettiğini bildirilmiştir.

Karaca ve Hatırlı (2017) yaptığı Türkiye kuru incir ihracatının ekonometrik analizi konulu çalışmalarında dünyada incir üretimi ve dış ticaretinde kuru incir önemli bir rol oynadığını bildirilmiştir. Dünya toplam incir ihracatı içinde kuru incirin payı %82,9, ve yaş incirin payı ise %17,1 olduğunu belirtmiştir. 2013 yılında 433.776 bin dolar olarak gerçekleşen dünya toplam incir ihracatının %83,4'ü (361.987 bin dolar) kuru incirin ihracatından sağlandığını belirtmiştir.

Türkiye gerek yaş gerekse kuru incir ihracatında dünyada lider ülke konumunda olduğunu bildir. 2013 yılı değerlerine göre dünya yaş incir ihracatının miktar olarak %42'sini Türkiye gerçekleştirdiğini ifade ediyor. Türkiye'yi sırasıyla Avusturya, İtalya, İspanya, Hollanda ve Almanya takip ettiğini belirtmiş. Dünya incir ithalatında önemli yeri olan ülkelerin başlıcaları ise Fransa, Almanya, Avusturya, İsviçre ve Birleşik Krallık olduklarını belirtmiş.

Çatı ve Yıldız (2007) yaptığı Türkiye’de kuru kayısı üretim ve pazarlama problemleri ve çözüm önerileri konulu çalışmalarında dünyanın birçok yerinde, kayısı üretimi yapılmakla birlikte, günümüzde kayısı üretiminin yoğun olarak yapıldığı ülkeler Akdeniz’e komşu ülkeleri ve Avrupa olduğunu belirtmiştir. Türkiye Dünya yaş ve kuru kayısı üretiminde birinci sırada yer aldığını gerek kayısı çeşitlerinin kalitesi gerekse sahip olduğu ekolojik üstünlükler nedeniyle büyük bir potansiyele sahip olduğunu bildirmiştir. Türkiye dışında, İspanya, İtalya, Fransa, Yunanistan, Fas, Cezayir, İran, Pakistan, ABD, Çin, Avustralya, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Bağımsız Devletler Topluluğu (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Ermenistan ve Moldavya)’da önemli kayısı üreten ülkeler arasında yer aldığını belirtmiştir. Bu ülkelerden Fransa, İspanya, İtalya ve Yunanistan’da yalnız sofralık; Türkiye, İran, Pakistan, Avustralya, ABD, Cezayir, Fas ve Güney Afrika Cumhuriyeti’nde ise sofralık ve kurutmalık kayısı üretimi yapıldığını bildirmiş. Dünyada 2,4 milyon ton olurken Türkiye’de 372 bin ton’dur. Bu rakamlar itibarıyla, Türkiye Dünya yaş kayısı üretim ortalamasından %15.50’ lik bir pay aldığını belirtmiş. Dünya yaş kayısı üretiminin %70’inden fazlasını Türkiye, İran, İtalya Pakistan, İspanya, Fransa, Fas ve Amerika Birleşik Devletleri sağladıklarını bildirmiş.

Tarım ve Orman Bakanlığı (2019) yayımladığı Ürün Masaları Kayısı Bülteni Çalışmasında 2017 yılında dünya kuru kayısı üretimi 227 bin ton olup Türkiye 142 bin ton üretim ile %63’lük bir paya sahip olduğunu belirtmiştir. Türkiye’yi İran, Özbekistan ve Çin takip ettiği belirtilmiş. 2018 yılında ise 187 bin tonluk dünya üretiminin 98 bin tonunu Türkiye ürettiği ve %52’lik bir paya sahip olduğunu belirtilmiş. Türkiye’yi 2018 yılında kayısı üretiminde İran, Özbekistan ve Afganistan takip ettiğini bildirmiş.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Çalışmanın temel materyalini ikincil veriler oluşturmaktadır Çalışmada kurutulmuş meyveler olarak Kuru incir, kuru kayısı ve kuru üzüm, sert kabuklu meyveler olarak da badem, ceviz ve fıstık alınmıştır. Tezde kullanılan gerekli veriler Afganistan Tarım Bakanlığı, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, Afganistan İstatistik Kurumu gibi ilgili devlet kurumlarında temin edilmiştir. Bunlara ek olarak dış ticaret verileri BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Bankası (Data.worldbank.org), ASEAN stats.org'dan ve diğer uluslararası kurumların web sitelerinden edinmiştir. Bununla birlikte tarımsal dış ticaret ve küresel rekabetçilik ile yerli yabancı araştırma raporları, makaleler, kitaplar ve dergilerden çalışmada faydalanmıştır.

3.2. Yöntem

Çalışmada, Afganistan'ın sert kabuklu meyveleri ile kurutulmuş meyvelerinin ihracatına ilişkin ikincil veriler, tablolaştırılmış, % paylar, yıllık artışlar ve temel tanımlayıcı istatistikler verilerek yorumlanmıştır. Afganistan'ın araştırma konusu olan ürünlerde rekabet potansiyeli ve avantajı kabaca Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük/Avantaj (RCA) ile gösterilmiştir.

Karşılaştırmalı üstünlükleri temel alan, ülkenin rekabet gücünün değerlendirilmesinde kullanılan çeşitli ölçüm yöntemleri bulunmaktadır. En yaygın olarak kullanılan gösterge, Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Avantaj (RCA) endeksi olup, ülkenin rakip ülkeler karşısında karşılaştırmalı üstünlüğü olup olmadığını araştırmıştır.

Balassa indeksi, bir ülkenin belli bir mal ya da endüstri ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğünü ölçmek için, bu mal ya da endüstrinin toplam dünya ihracatındaki payının, ülkenin toplam ihracatındaki payına oranını vermektedir. Bu

yöntemde ithalat verileri alınmadığı için elde edilen sonuç ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olup olmadığını ortaya koymasıştır.

Balassa indeksi şu şekilde formüle edilmiştir.

$$RCA = (X_{ij} / X_{it}) / (X_{nj} / X_{nt})$$

Eşitlikte yer alan “X” ihracatı “i” ülkeyi, “j” ürün ya da endüstri, “n” bir ülke veya ülke grubunu ifade eder ki, buradan eşitliğin bileşenleri aşağıdaki gibi tanımlanır;

X_{ij} = “i” ülkesinin “j” ürünündeki ihracat değeri

X_{it} = “i” ülkesinin ürünlerdeki toplam ihracat değeri

X_{nj} = ülke veya ülke grubunun “j” ürünündeki ihracat değeri

X_{nt} = ülke veya ülke grubunun tüm ürünlerdeki toplam ihracat değeri

Endeksin hesaplama sonucuna göre $RCA_j > 1$ ise ülke veya ülke grubu ilgili malda ya da endüstride karşılaştırmalı üstünlüğe, $RCA_j < 1$ ise ülke veya ülke grubu ilgili malda ya da endüstride karşılaştırmalı dezavantaja sahiptir. RCA indeksi, birçok ülkede çeşitli sektörün açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerini ölçmek için yapılan çalışmalarda kullanılmıştır.

Bu çalışmada RCA dışında uygun diğer yöntemlerden yararlanılarak Afganistan’ın tarımsal ihracattaki durumu araştırılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Kurutulmuş ve Sert Kabuklu Meyveler 'in Ülkelere Göre Üretimi

4.1.1. Badem

Badem (*Prunus Amygdalus L*) Rosaceae familyası, Prunoidea alt familyası, Prunus cinsi Amygdalus alt cinsi içerisinde yer almaktadır. Dünyada yetiştiriciliği yapılan en eski meyve türlerinden birisi olan Bademin anavatanının Batı Asya olduğu sanılmaktadır. Badem, Amerika Birleşik Devletleri'nde Dünya'nın herhangi bir yerinden daha fazla yetiştirilmektedir. Aslında, Amerika Birleşik Devletleri küresel badem üretimine hakimdir ve onu geleneksel badem yetiştiricileri İspanya ve İtalya izlemektedir. Dünyanın en büyük badem üreticisi olan Kaliforniya, Kuzey Amerika'da ticari amaçla badem yetiştiren tek yerdir. Hasat genellikle ulusu beslemek ve diğer ülkelere ihraç etmek için yeterlidir. Diğer ülkeler çoğunlukla ev kullanımı için badem üretirler. Kaliforniya dışında, Orta Doğu ve Avrupa ülkeleri de kurutulmuş ve sert kabuklu meyveleri üretiyor. FAO verilerine göre ABD dünyanın en büyük badem üreticisidir dünya toplam bademinin 2.370.021 tonunu Amerika Birleşik Devletleri üreterek birinci sırada yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri badem üretimini ve ihracatını yaparken Almanya en büyük badem ithalatçısıdır ve onu Japonya ve Hollanda izlemektedir. (Québec, 1995)

Çizelge 4.1. Badem üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Bin Ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2020
ABD	533	703,43	1.414	1.437	1.717	1.721	1946	2.370
İspanya	225,21	217,86	222,51	211,08	255,5	339,03	340,42	416,95
Avustralya	21	35,6	86,1	155,3	185,98	173	212	221,88
İran	78,58	98,68	121,42	146	129,56	200,88	177,01	164,34
Fas	65,04	70,62	87,1	97,72	116,92	117,27	102,18	134,43
Türkiye	47	45	55,39	80	90	100	100	150
İtalya	104,75	118,34	108,16	70,39	79,59	173	77,3	80,52
Suriye	62,28	229,03	73,1	51,57	50,87	98,44	80,25	123,01
Tonus	60	43	52	70,5	67	68	75	62
Cezayir	26,48	45,37	56,93	76,48	61,93	57,21	72,41	60,83

Kaynak: FAO

ABD, yılda 2.002.742-ton üreten dünyadaki baskın badem üreticisidir. Kaliforniya birincil üretim bölgesidir. Bademlerin yaklaşık%70'i kabuklu olarak ihraç edilmekte ve geri kalanı işlenmekte veya kabuksuz olarak satılmaktadır. FAO verilerine göre ABD 2019 yılında 1.945.912-ton ve 2020 yılında 2.370.021-ton badem üretimini gerçekleştirerek dünya üretiminde birinci sırada yerini almaktadır. Kaliforniya'da badem yetiştiriciliği, büyüme, hasat, işleme ve paketleme sırasında son teknoloji ekipman ve tekniklerle ılıman bir iklim, verimli topraklar ve bol güneş ışığı altındadır. Kaliforniya'da üretim azaldığında küresel pazar üzerindeki etkisi etkilenir ve badem fiyatı artar. Bu tür bir durum 2015 yılında meydana geldi ve dünya çapında badem talebinin artmasına neden oldu. (Fultona, 2019)

Amerika Birleşik Devletlerinden sonra dünyanın ikinci en büyük üreticisi İspanyadır. İspanya yılda yaklaşık 202.339-ton Badem ürettiyor ve geniş bir ticari kültüratör yelpazesine sahip. Yetiştirme noktaları Valencia, Katalonya, Endülüs, Murcia ve Aragon bölgesidir FAO verilerine göre 2019 yılında 340.420-ton ve 2020 yılında ise 416.950-ton badem çeşitlerinin üretimini gerçekleştirerek dünya sıralamasında ikinci olarak yerini almaktadır. Marcona ve Desmayo Largueta, yetiştirilen başlıca çeşitlerdir ve ülke üretiminin neredeyse%40'ını oluşturmaktadır. Modern meyve bahçelerinde Ferragnes Ferraduel ve Cristomorto çeşitleri yetiştirilmektedir. Fındık çoğunlukla ham haliyle tüketilir, iştah açıcı bir atıştırılmalık

oluşturmak için kızartılır, İspanyol çorbası “ajo blanco” ve turronda bir lezzet unsuru olarak. (Afghanistan, MAIL, 2016)

İran Amerika Birleşik Devletlerinden sonra dünyanın en çok badem üretimini yapan üçüncü ülkedir. İran’ın yıllık badem üretimi yaklaşık 99.551 ton ‘dur. Badem yetiştirme İran’ın Kuzey Batısı ve Tebriz bölgesinde gerçekleşir bu bölgelerde çeşitli badem üretilmektedir bunlardan en önemlisi ise Amygdalus communis badem çeşidi ülkeye özgüdür. İran’da bademin hem tatlı hem de acısı üretilmektedir acı bademlerini sadece birkaç yerlerde yetiştirmektedir ama tatlı çeşitleri ülkenin hemen hemen her bölgesinde yetiştiriliyor. FAO verilerine göre 2019 yılında 177.015-ton ve 2020 yılında ise 164.348-ton üretimini gerçekleştirdi. Ağaçlar, başlıca ihracat pazarı Hindistan olmak üzere tohumlardan elde ediliyor. Üretilen yeşil bademler deniz tuzuna batırılarak sokaklarda ara öğün olarak satılıyor. Tatlı bademler bebek maması hazırlamak, harire badan, yiyeceklerde ve tatlılarda aroma olarak kullanılır. Fındık, İran’daki yeni yıl etkinliklerinde bir incelik sağlar. (Afghanistan, MAIL, 2016)

Fas İran’dan sonra Badem üretiminde dünyanın beşinci ülkesi olarak belirlenmiş bir ülkedir. Fas, yılda 112.681-ton tatlı badem üretiyor. Fındık yetiştiriciliği, büyüme için ideal Akdeniz koşullarına sahip birçok bölgede yapılmaktadır. Fide ağaçları ve ıslah ağaçların büyümesi yaygındır. Üretilen bademlerin%65’i küçük ölçekli çiftçiliktir. FAO verilerine göre Fas 2019 yılında 102.185-ton ve 2020 yılında 134.436-ton badem üretimini gerçekleştirmiştir. Verim, daha küçük büyük ölçekli yarı yoğun tarıma kıyasla daha düşüktür. Fındık, hamur işi dolgularında ve birçok tatlıda ana bileşen olarak badem ezmesi yapmak için kullanılır. Meyvenin diğer kullanımları arasında, amlou veya bademli içecekler olarak bilinen bir krema yapmak için Sellou’nun uzun raf ömürlü tatlı bir atıştırılabilirlik hazırlanması yer alır.

Tarım ürünlerinin üretimi ve tüketimi farklı coğrafi dağılıma sahiptir. Ülkelerin iklimi, bitki örtüsü, ekonomik durumu gibi parametreler bu dağılımda önemli bir rol oynar. Aşağıdaki listede belli başlı kurutulmuş ve sert kabuklu

meyvelerinin üretiminde en büyük paya sahip ülkeler sıralanmaktadır. (Afghanistan, MAIL, 2016)

4.1.2. Fıstık

Dünyada Antep fıstığı üretiminde lider durumda bulunan ülke İran'dır. ABD son zamanlarda üretim ve sulama tekniklerini geliştirmek suretiyle üretim hacmini devamlı artırmış ve İran'a rakip konuma gelmiştir. İran ve Amerika Birleşik Devletleri, dünyada fıstık üretimi ve ihracatı alanında iki ana ülkedir. Türkiye ise dalgalı üretim yapısı ile rekoltenin yüksek olduğu sezonlarda bu ülkelerin ardından üçüncü sırada yer almaktadır. (Ertürk, 2015)

2018'de, küresel fıstığın üretimi yaklaşık 1,4 milyon ton oldu. İran ve ABD önde gelen üreticiler olarak 2020'da İran 190.000-ton ABD ise 474.004-ton badem üretimini yaparak dünya üretiminin yaklaşık %72'sini gerçekleştirmektedir. Üretimin geri kalanını sırasıyla Türkiye, Çin Halk Cumhuriyeti ve Suriye gerçekleştirdi. Dünya Antep fıstığı pazarı incelendiğinde, ürünün geniş ölçekte yeniden ihracata tabi tutulduğu; bu çerçevede Hong Kong, Almanya, Hollanda, Lüksemburg gibi üretici olmayan ülkelerin de üçüncü ülke menşeli ürünleri yeniden ihraç etmek suretiyle bu pazarda önemli rol oynadığı görülmektedir. Çizelge 4. 2 dünyada Antep fıstığı üreten ilk 10 ülkeyi göstermektedir.

Çizelge 4.2. Fıstık üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Ton)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
İran	284.454	229.657	2.1600	430.000	143.695	337.815	190.000
ABD	284.454	229.657	216.000	122.470	447.700	336.112	474.004
Türkiye	284.454	229.657	216.000	144.000	240.000	85.000	296.376
Çin	22.000	34.000	58.000	83.533	80.747	79.818	80.227
Suriye	22.000	34.000	58.000	52.499	61.631	31.813	69.403
Yunanistan	22.000	34.000	58.000	9.745	0	0	0
İspanyan	22.000	34.000	58.000	2.599	0	0	0
İtalya	22.000	34.000	58.000	3.868	0	0	0
Madagaskar	22.000	34.000	58.000	2.400	3.980	4.625	5.113
Tunus	22.000	34.000	58.000	3.000	3.109	3.077	3.116

Kaynak: FAO

İran fıstık üretiminde dünyanın en büyük üreticisidir yılda 551.307-ton fıstık üretiyor, İran dünyadaki en kaliteli fıstıklardan bazılarını ürettiği için evrensel olarak bilinir. Bu kalite, doğrudan bu ülkenin ortalama soğuk ve yağışlı kışları takip eden güneşli havasına bağlanabilir. 2020'daki küresel fıstığın üretiminin neredeyse yarısının Amerika Birleşik Devletleri'nden geldiğini ve İran'daki üretimin, ABD'nin İran'a karşı ticari yaptırımları, iklim değişikliği ve ülkedeki zayıf ekonomi ve su yönetimi nedeniyle 2020 yılında 190.000-ton üretimini gerçekleştirmiş. (TEPGE, 2021)

İran fıstığı rakipsiz dünyaca ünlü bir tada sahiptir. Bu lezzet avantajı, daha yüksek doymamış yağ içeriği ile yapılan İran fıstığının daha yüksek sıcaklıklarda kavrulmasıyla geliştirilmiştir. Bu yüksek sıcaklıkta kavurma, ham üründe bulunabilecek bakteri kirliliğini azaltır. Bu nedenle İran fıstığı, bazı ülkelerde (Japonya ve Almanya) gibi lüks bir ürün olarak tanımlanmaktadır. (Yavuz, 2016)

Amerika Birleşik Devletleri İran'dan sonra dünyanın ikinci fıstık üreticisi olan ülkedir. Hititler döneminde kültüre alınarak ilk kez üretimi yapılan Antep fıstığı, batı dünyasına Anadolu'dan yayıldı. 1900'lerin ortalarında ise İran'dan Amerika'ya götürüldü. California, ilk olarak 1976 yılında 680-ton fıstığı az tarım arazisinde (610 Hektar) üreterek dünya pazarına girdi. O dönemde ABD, İran, Suriye, Türkiye ve Yunanistan'dan sonra dünyanın en büyük beşinci fıstık üreticisiydi. Sadece on yıl içinde, ABD fıstık endüstrisi katlanarak büyüyerek dünyanın en büyük ikinci fıstık

üreticisi haline geldi. 1980’de Amerika Birleşik Devletleri 12,3 bin ton fıstık üretti ve 2016’da bu rakam 409,6 bin tona ulaştı; 2020 yılında yaklaşık 474.004-ton üretim gerçekleştirdi. Fıstık üretiminde dünya lideri olan ABD, Kaliforniya’da kurulan devasa fıstık bahçeleriyle birinci sırada İran ise ikinci sırada yer almaktadır. (TEPGE, 2021)

Türkiye de diğer ülkeler gibi dünya fıstık üretiminde kendi yerini almakla Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre ABD ve İran’ın ardından üçüncü sırada yer almaktadır, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2018 yılı verilerine göre Şanlıurfa ise fıstık üretiminde ilk sırada yer alıyor. Türkiye 2018 yılında 240.000 bin tonluk Antep fıstığı üretim gerçekleştirdi, bu rakam Antep fıstığının 2017 yılına göre yüzde 208 bin ton artışını göstermektedir. Türkiye dünya üçüncü fıstık üretim ülkesi olarak 2019 yılında FAO verilerine göre yaklaşık 85.000-ton fıstık üreterek sırada yerini almakta olup aynı şekilde 2020 yılında 296.376-ton fıstık üreterek üçüncü sırada kalmayı başarmış bir tarım ülkesidir. Türkiye’de 40’tan fazla ilde Antep fıstığı üretimi yapılmaktadır. Fakat Antep fıstığının iklim isteklerini büyük oranda karşılayan geniş alana sahip Güneydoğu Anadolu gölgesi, Türkiye üretiminin yaklaşık %95’ini sağlamaktadır. En çok Şanlıurfa, Gaziantep, Nizip, Siirt, Kahramanmaraş, Adıyaman, Diyarbakır, Karaman ve Göksu kenarındaki hemen hemen her bölgede yetişir. Fıstık ağacı sıcak havayı çok sever. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2018 yılı verilerine göre Şanlıurfa ise fıstık üretiminde ilk sırada yer alıyor. Türkiye Antep fıstığı alanının yaklaşık %80’i Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde bulunmaktadır. (Aslan, 2020)

Çin Halk Cumhuriyet fıstık üretiminde Amerika Birleşik Devletleri, İran ve Türkiye’den sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Çin 2018 yılında 807.47-ton Antep fıstığı üretimi gerçekleştirdi. FAO verilerine göre 2019 yılında 79.818-ton ve 2020 yılında 80.227 fıstık üretimini gerçekleştirmiş olup dünya fıstık üretiminde dördüncü sırada yerini almaktadır. Şu anda, dünyada Antep fıstığı üretiminde ikinci sırada bulunan ülke İran fıstığı Çin fıstık pazarının%50’sini kontrol ediyor, Bugün Çin pazarının%20’sini Farklı nedenlerle kaybetti. Çin’de gerçekleştirilen

Antepfıstığı üretiminin son yıllarda dikkat çekici bir şekilde yükseldiğini görmek mümkündür. (TEPGE, 2021)

4.1.3. Ceviz

Dünya çapında yılda 3.758.565-ton ceviz üretilmektedir. Toplam üretimi 2018 yılında bir önceki yıla (2017) göre yaklaşık %4,4 oranında artarak yaklaşık 3,7 milyon ton ceviz üretimi gerçekleşmiştir. Ceviz üretim alanı ise bir önceki yıla göre %13,4 oranında artarak yaklaşık 1,2 milyon hektara ulaşmıştır. (FAO,, Çeşitli Yıllar)

Dünyada 2019 yılı FAO verilerine göre yaklaşık 1 milyon ton ceviz üretimi ile ilk sırada yer alan Çin, iç talebi karşılayamamasından dolayı uluslararası pazarlarda aynı güce sahip değildir. ABD kapama bahçelerden oluşan standart ceviz çeşitliliğine önem vermesinden dolayı ihracatta dünya lideridir.

FAO verilerine göre Çin 2020 yılında 1.100.000-ton ceviz üretimini gerçekleştirerek birinci sırada yer almaktadır. Dünya ticaret verilerine göre Türkiye'nin uluslararası ceviz piyasasına yaptığı katkı, dünyada yapılan ceviz ihracat miktarının %0,4'ünü oluşturmaktadır. Bu durum Türkiye'nin ceviz ihracatında payının çok az olduğunu göstermektedir. Buna karşın Türkiye dünya ceviz ithalatında %10,3 payla ilk sırada yer almaktadır. (FAO,, Çeşitli Yıllar)

Çizelge 4.3. Ceviz üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Bin Ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Çin	116	150	178,14	1.000	850	1.000	1.100
ABD	216,82	322,05	457,22	549,75	615,98	594,2	707,6
İran	216,82	322,05	457,22	420	304,04	321,04	356,66
Türkiye	116	150	178,14	190	215	225	286,7
Meksika	60	79,87	76,62	122,71	159,53	171,36	164,65
Ukrayna	49,99	91	87,4	115,08	127,19	125,85	113,32
Şili	11,34	14,5	32,22	90	152	152	158
Özbekistan	9	16	14	52	48,14	46,86	47,73
Romanya	31,5	47,81	34,35	33,39	54	49,58	48,35
Hindistan	31	32	38	35	0	0	0

Kaynak: FAO

Dünyanın en büyük ceviz üreticisi olan Çin'in 2018 yılında üretimi bir önceki yıla göre düşmüş 2017 yılında 1.000.000 ton ceviz üretimini gerçekleştirmişken 2018 yılında 850.000 ton üretime düşmüş. Ama son iki yılda 2019 ve 2020 yıllarında FAO verilerine göre tekrar artış göstermiş 2019 yılında 1.000.000 ton ve 2020 yılında ise 1.100.000 ton toplam ceviz üretimini gerçekleştirmiştir.

Çin'den sonra ceviz üretiminde Amerika Birleşik Devletleri gelmekte olup, üretimi yaklaşık 620 bin tondur. Türkiye ise %5,9'luk pay ile ceviz üretiminde dördüncü sırada yer almıştır. Ceviz üretim alanlarının %33,7'si Çin, %12,6'sı İran, %12,2'sini Amerika Birleşik Devletleri oluşturmaktadır. İran da 2018 yılında üretim alanları 2,7 kat artarak yaklaşık bin ha ulaşmıştır. Türkiye üretimde olduğu gibi ceviz üretim alanında da %9'luk payla dördüncü sıradadır. (FAO,, Çeşitli Yıllar)

Amerika Birleşik Devletleri Çin Halk Cumhuriyetinden sonra dünyanın ikinci en büyük ceviz üretici ülkesidir. FAO verilerine göre Amerika Birleşik Devletleri 2018 yılında 607.814 ton ceviz, 2019 yılında 594.206-ton ve 2020 yılında ise 707.604 ton ceviz üretimini gerçekleştirmiştir. Üretilen cevizlerin bir kısmı yurt içinde tüketilmekte olup bir kısmı yurtdışına ihracat edilmektedir. ABD ceviz üretimi ve ihracatı, Amerika Birleşik Devletleri için yıllık büyük bir rakam gelir sağlıyor. Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk ekilen ceviz tohum ve fideleri, toprak

ve iklim değışikliğı nedeniyle tadı değışen Çin cevizleridir; Ancak Türk ceviz başka bir çeşittir. (FAO,, Çeşitli Yıllar)

İran Çin ve ABD'den sonra dünyanın en büyük üçüncü ceviz üretimini gerçekleştiren ülkedir. İran ceviz üretimi açısından 2018 yılında 405.281-ton 2019 yılında 321.074-ton ve 2020 yılında 356.666 ton üretimiyle dünya sıralamasında Çin Halk Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletlerinden sonra üçüncü sırada yer almaktadır. İran'ın çoğı illerinde birçok çeşitte ceviz üretiliyor, aralarında en önemlisi kâğıt cevizidir hemen hemen İran'ın çoğı yerinde yetiştiriliyor. 2019'da İran, dünya cevizinin %11,2'sini üretti, ancak dünya ihracatındaki payı yalnızca %0,1 (3,25 milyon dolar değerinde) idi. Ceviz çekirdeğı ihracatının 2019 yılındaki küresel değerinin 2,19 milyar dolar olduğı tahmin ediliyor. İran tarım ve orman bakanlığının yayınladığı bir rapora göre ceviz bahçelerinin alanının 157 bin hektar olduğunu belirtmiştir, 1992 yılında bu alandan yaklaşık 260 bin ton ceviz üretildiğini söylüyorlar. İran ceviz üretiminin çoğı Hamedan ilindeki Tüy Serkan ve Doğı Azerbaycan, Horasan, Kirman, Mazandaran, Kirman şah illerinde bu ünlü Cevizlerin önemli miktarda üretimi vardır. (FAO,, Çeşitli Yıllar)

Türkiye Çin, ABD ve İran'ın ardından ceviz üretiminde dünya sıralamasında dördüncüdür. FAO verilerine göre Türkiye 2019 yılında 225 bin ton ve 2020 yılında ise 286.706-ton ceviz üretimi gerçekleştirmiştir. 2019 yılı Üretiminin yaklaşık 12 bin tonu Hakkâri ilinde gerçekleştirmiştir. Hakkâri'yi 11,4 bin ton ile Kahramanmaraş ve 11 bin ton ile de Mersin illeri takip etmektedir. Türkiye'de ceviz üretiminde geçen sezona göre %4,7'lik bir artış meydana gelmiştir. Ceviz kg/ağaç veriminde 2019 yılında, 2018 yılına göre %9,1 oranında azalma görölmektedir. Ceviz, Türkiye için önemli bir meyve türü olup, son beş yılda üretimde %18,4, cevizin alanında ise %73,4 artış görölmektedir. Türkiye'de kişı başı ceviz tüketimi son beş yılda %36 artış göstererek 3,4 kg olmuştur. Son on yılda Türkiye'nin ceviz üretimi düzenli artmasına karşın, ağaç başına verimde %39,4 oranında azalma meydana gelmiştir. Olumsuz hava koşullarına bağılı olarak elde edilen üretimin ve verimin azalması, üretici fiyatlarında dalgalanmalara neden olmakta ve üretici gelirlerini olumsuz

etkilemektedir. 2020 yılında kabuklu ceviz üretici ortalama fiyatı 21,49 TL/kg'dır. Türkiye'de kapama ceviz bahçelerinin tesisinde iklim uygun fidan seçiminin yapılması, standart ve kaliteli çeşitlerin üretimi, uygun fiyat oluşumu için mevcut pazarlama sistemi içerisinde iyileştirmeyi sağlayacak düzenlemelere gidilmesi, ceviz üretiminde ve ticaretinde rekabeti artırmaya yardımcı olacaktır. Türkiye'nin ceviz dış ticaretinde rekabet gücünün düşük olması, üretimin yurt içi tüketime yönelik olması, dünya piyasalarına kaliteli ceviz üretiminde yetersiz kalması, pazarlama karmasına göre faaliyet gösterecek birliklerimizin etkin olmaması nedeniyle ithalatçı ülke konumunda olduğu görülmektedir. COVID-19 salgını sürecinde Türkiye'de ceviz üretimin devamlılığı için gerekli olan ekim-dikim, sulama-ilaçlama gibi tarımsal faaliyetler kesintisiz devam etmiştir. TÜİK Bitkisel Üretim İstatistiklerine göre 2020 yılı ceviz üretimi bir önceki yıla göre %27,4 oranında artarak 287 bin ton olarak gerçekleşmiştir. (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020)

Ukrayna ceviz üretimiyle dünya üretiminde Çin, ABD, İran ve Türkiye'den sonra beşinci sırada yer almaktadır. Ukrayna'nın birçok illerinde çeşitli ceviz türleri yetiştirilmektedir. 2018 yılında 127,000 ton, 2019 yılında 125.850-ton ve 2020 yılında ise 441.617-ton ceviz üretimi gerçekleştiren Ukrayna dünya sıralamasına ilk on ülkenin içinde yerini almaktadır. Ürettiği cevizlerin %75'ni masraf ederek %25'ni yurtdışına ihraç ederek Ukrayna'ya gelir sağlamaktadır. (FAO,, Çeşitli Yıllar)

4.1.4. Üzüm

İklim ve toprak istekleri yönünden çok seçici olmaması, çoğaltma yöntemlerinin kolay olması ve farklı şekillerde değerlendirilmesi gibi sebeplerden dolayı dünyadaki en yaygın kültür bitkilerinden biridir. Ana vatanı konusunda birbirinden farklı görüşler bulunmakla birlikte Kafkasya, Hazar Denizi'nin güneyi ve Kuzey Doğu Anadolu yöreleri gösterilmekte olup 20. yüzyılda yapılan jeolojik ve arkeolojik araştırmalar sonucunda yaklaşık 60 milyon yıl öncesinde bile dünyanın birçok yöresinde yetiştigi tespit edilmiştir. (Ekonomi Bakanlığı,, 2017)

Üzüm; yüksek şeker içeriğinden dolayı kalori değeri yüksek bir besin maddesidir. Mineral maddelerden kalsiyum, potasyum, sodyum ve demir yönünden zengin olduğu gibi bazı vitaminler (A, B1, B2, Niasin ve C vitaminleri) yönünden de önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Üzümün beslenme değerini oluşturan maddelerin niteliği ve miktarı, taze veya işleme sonucunda dönüştüğü ürüne göre değişmektedir. (Gülcü, 2008)

Dünya Gıda Örgütü (FAO) verilerine göre 2018 yılında, bir önceki yıla göre üretim miktarı %8,4, alan ise %3,4 artış göstermiştir. Son yılların (2014-2020) verileri incelendiğinde ise üzüm üretiminin 74 milyon tondan 79 milyon tona, alanın da 70,2 milyon dekardan 71,6 milyon dekara yükseldiği görülmektedir. Dünyada 2018 yılında 7,2 milyon ha alanda üzüm üretilmekte ilk beş ülkenin alansal dağılımı yıllar itibarı ile grafik 4. 1’de verilmiştir. Türkiye alan bakımından yaklaşık 417 bin ha ve %6’lık oran ile İspanya %16 Çin %11 Fransa %11 ve İtalya’dan %9 sonra 5. Sırada yer almaktadır. Türkiye’yi Amerika Birleşik Devletleri %5 ve Arjantin %3 takip etmektedir. (Ekonomi Bakanlığı, 2017)

Çizelge 4.4. Üzüm üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Bin Ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Çin	3.373	5.865,5	8.238,13	13.249,5	13.494,8	14.284	14.843
İtalya	8.870	8.553,57	7.787,8	7.915	8.513,64	7.900,12	8.222,36
ABD	6.974	7.088,47	6.777,73	6.964,59	6.890,97	6.314,91	5.388,67
Fransa	7.763	6.790,21	5.893,53	6.257,38	6.198,32	5.489,65	5.884,23
İspanya	6.540	6.062,5	6.107,61	5.799,13	6.673,48	5.745,45	6.817,77
Türkiye	3.600	3.850	4.255	6.450	3.933	4.100	4.208,9
Arjantin	2.460	2.829,71	2.619,66	2.415,57	2.573,31	2.519,88	2.055,74
Şili	1.900	2.250	2.629,02	2.842,13	2.828,02	2.701,58	2.772,56
İran	2.097	2.963,75	2.369,02	2.400	1.915,05	1.945,93	1.990,93
Hindistan	1.130	1.564,7	880,7	2.602	2.920	3.041	3.125

Kaynak: FAO

4.1.5. İncir

2018 yılında dünya çiğ incir üretimi 1,14 milyon ton olarak gerçekleşti ve toplu olarak en büyük üreticiler Türkiye ve Kuzey Afrika ülkeleri (Mısır, Fas ve Cezayir) liderliğinde toplamın %64’ünü oluşturur. İncir üretiminde

dünya lideri olan Türkiye 2018 yılı kuru inciri %15'ini Fransa'ya, %12'sini Almanya'ya, %7'sini ABD'ye, %5'ini Belarus'a, %5'ini İtalya'ya ve %56'sını da diğer ülkelere ihracatını yapmıştır. (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020)

Türkiye'de incir, taze ve kuru olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca lokum, ezme, cips, reçel, marmelat, pekmez, alkol yapımında, kozmetik sanayinde, pastacılık sektöründe, kahve ve çay yapımında katkı maddesi olarak da kullanılmaktadır.

Dünya incir üretiminde 1. sırada yer alan Türkiye üretimini çoğu illerde gerçekleştirmekte olup üretimin yoğun bölgesi ise Ege Bölgesi hatta Aydın ve İzmir olarak belirlenmiştir. Bu bölgedeki plantasyonların büyük çoğunluğu, üstün kuru meyve niteliklerine sahip Sarılop çeşidi ile kuruludur özellikle olgunlaşma ve güneşte yapılan kurutma dönemlerindeki hâkim rüzgârlar ile bunların taşıdığı nem ve sıcaklık dereceleri nedeni ile büyük ve küçük menderes havzalarının üretiminin büyük çoğunluğu kaliteli kuru incir elde etmeye uygundur. Bu havzalar dışında üretilen incirin tamamına yakını ise taze meyve olarak değerlendirilmektedir. Çoğunlukla Bursa yöresinde yetiştirilmekte olan Bursa siyahı incir çeşidi ile Mersin'in Mut ilçesinde yetiştirilen Mut incirinin taze tüketilen çeşitler olarak iç ve dış pazarlardaki değerleri giderek artmaktadır. İncir üretim alanları 2019 yılında, 2010 yılına göre %8,9 artarak 521 bin dekar, üretim ise %21,6 artarak 310 bin ton ve 2020 yılında ise 320 bin ton olarak üretim gerçekleşmiştir. (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020)

Çizelge 4.5. İncir üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Türkiye	240.000	285.000	254.838	300.600	306.499	310.000	320.000
Mısır	187.698	192.250	184.972	172.474	189.339	215.450	201.212
Fas	68.400	82.600	109.735	150.111	128.380	153.472	144.246
Cezayir	54.326	69.799	123.763	139.137	109.214	114.092	116.143
İran	57.201	87.522	52.366	72.647	59.339	130.328	107.791
İspanya	56.014	35.295	30.351	26.479	47.750	51.600	59.900
Suriye	44.071	49.881	40.966	30.612	35.300	43.015	46.502
ABD	50.712	44.633	37.113	28.760	28.874	28.030	27.084
Tunus	30.000	23.000	26.000	30.000	25.696	27.000	19.600
Brezilya	17.207	23.697	25.727	28.053	23.674	22.526	19.601

Kaynak: FAO

4.1.6. Kayısı

Kayısı; taze, kurutulmuş ve konserve olarak yıl boyunca tüketilebilen, düşük oranda yağ ve yeterli miktarda glikoz, fruktoz ile yüksek oranda beta-karoten, A, E vitaminleri ile potasyum, fosfor, kalsiyum, magnezyum ve demir minerallerini içermesi bakımından insan beslenmesinde önemli bir yere sahiptir. Eski çağlardan beri yetiştiriciliği yapılan Kayısının anavatanı, Türkistan'dan Batı Çin'e kadar uzanmaktadır. Kayısı, coğrafi olarak dünyanın hemen hemen her yerinde yetiştirilse de daha çok Akdeniz'e yakın olan ülkelerde Avrupa, Amerika ve Afrika kıtalarında yetiştirilmektedir. Dünya Gıda Örgütü (FAO 2017) verilerine göre kayısı üretimi 2017 yılında 2016 yılına göre %13 oranında, alansal olarak ise %2 oranında artış göstermektedir.

Dünyada 2017 yılında 536 bin ha alanda 4,3 milyon ton kayısı üretilmektedir. Türkiye alan bakımından 125 bin ha %23 oran ile 1'inci sırada olup Türkiye'yi Cezayir (%8), Özbekistan (%8), Pakistan (%6) ve Afganistan (%5) izlemektedir. Üretim bakımından ise 985 bin ton ve %23 oran ile yine 1'inci sırada olup Türkiye'yi Özbekistan (%13), İtalya (%6), Cezayir (%6) ve İran (%6) takip etmektedir. Dünyada her yıl yaklaşık 3,8 milyon ton kayısı üretilmektedir en çok kayısı üreten ülkelerin 2018 yılından 2020 yılına kadar sıralaması 4.5 çizelgesinde gösterilmektedir.

Çizelge 4.6. Kayısı üretiminde önde gelen ülkeler ve üretimleri (Ton)

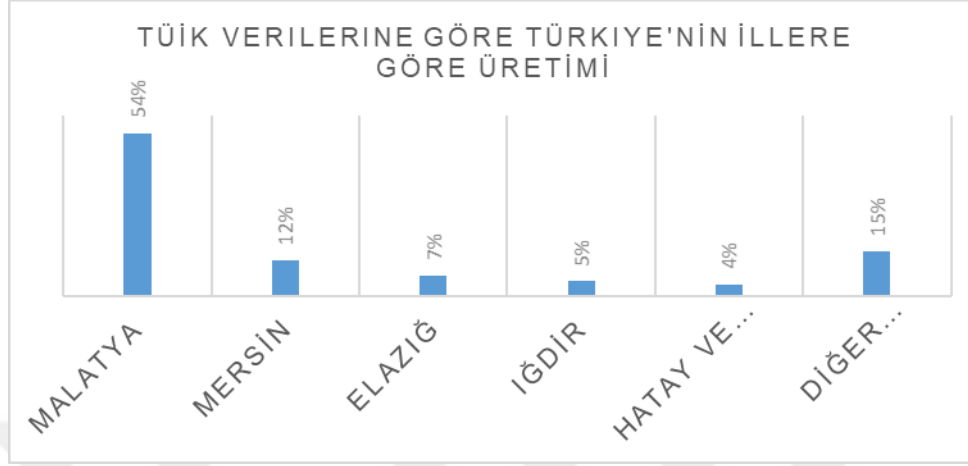
Ülke	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Türkiye	530.000	860.000	450.000	696.100	750.000	846.606	833.398
Özbekistan	680.000	170.000	325.000	606.000	493842	536.544	529.109
İran	249.700	275.578	388.049	252.000	342.479	329.638	334.408
Fransa	130.787	177.136	143.212	159.375	112890	134.800	85.830
Cezayir	56.354	145.097	198.467	293.486	242.243	209.204	187.273
İtalya	201.372	232.882	252.892	217.569	229.020	272.990	173.380
İspanya	142.498	137.167	78.715	153.667	176290	145.830	128.700
Pakistan	125.889	197.239	190.174	172.933	107986	94.410	97.045
Yunanistan	83.634	73.613	62.705	94.799	108600	118.340	125.640
Afganistan	42.840	49.623	66.560	87.686	109086	129.363	131.788

Kaynak: FAO

Dünya kuru kayısı üretiminde birinci sırada yer alan Türkiye gerek kayısı gen kaynakları ve gerekse ekolojik şartlar nedeniyle büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye’de taze kayısı üretimi yıllara göre dalgalanma göstermektedir. Kayısı üretiminde meydana gelen bu dalgalanmaların en önemli nedeni dünyanın birçok yerinde olduğu gibi ilkbahar geç donlarıdır.

Dünya kuru kayısı üretiminde birinci sırada yer alan Türkiye kayısı gen kaynakları bakımından büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye’de çok yağışlı Karadeniz bölgesi hariç hemen hemen her yerde kayısı ağacına rastlanmakla birlikte kurutmalık kayısı üretimi daha çok Malatya, Elâzığ (Baskil), Kahramanmaraş (Elbistan) ve Sivas (Gürün) illerinde, sofralık kayısı üretimi ise Mersin, Iğdır, Hatay ve Antalya illerinde yapılmaktadır.

TÜİK verilerine göre Türkiye’de kayısı üretiminin %54’ünü Malatya, %12’sini Mersin, %7’sini Elâzığ, %5’ini Iğdır, %4’ünü Hatay ile Kahramanmaraş ve %15’ini ise diğer iller karşılamaktadır. (Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Müdürlüğü Tarım havzaları Daire Başkanlığı, 2019)

Şekil 4.1. Türkiye'nin illerine göre kayısı üretimi (%)

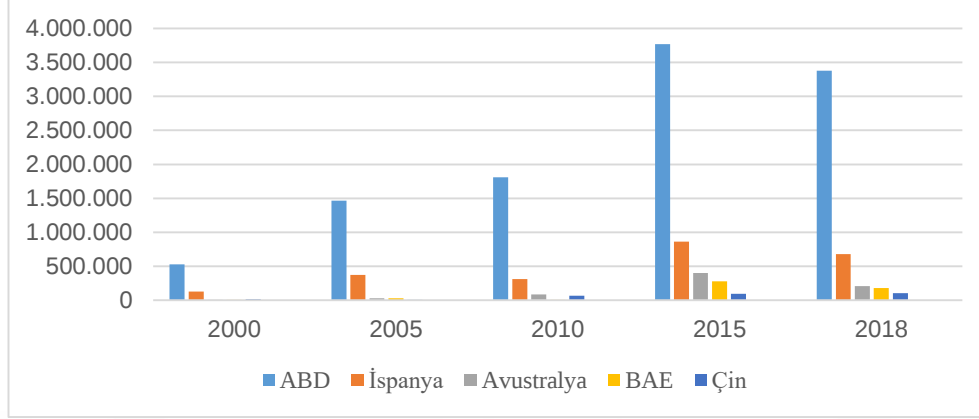
4.2. Dünya Sert kabuklu ve Kurutulmuş Meyvelerinin İhracatı

Badem: Dünyanın en büyük badem ihracatçısı, tarımın endüstriyel ölçekte üretimi ve işletilmesi için elverişli iklimi nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'dir. ABD badem ihracatı dünya badem ihracatının %68'ini oluşturuyor ve ayrıca besleyici gıda tercihleri konusunda uluslararası düzenlemelere sahiptir. Bademlerin diğer büyük ihracatçıları, Avrupa ve Asya'da ana uygulayıcılar olarak hareket eden Almanya, İspanya ve Hong Kong'dur (Çin). Bir diğer önemli badem üreticisi ise Amerika Birleşik Devletleri gibi badem ihracatında en yüksek büyüme oranına sahip olan Avustralya'dır. Avustralya iklimi özellikle Amerika Birleşik Devletleri gibi badem üretimi için uygundur.

Çizelge 4.7. Dünya Çapında Lider Badem İhracatçıları (Ton)

İhracatçı	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
ABD	190.572	235.753	396.069	399.571	538.157	571.361	629.228
İspanya	38.885	46.023	61.858	84.620	93.012	107.340	94.952
Avustralya	1.694	4.325	16.420	44.798	33.158	42.751	52.030
BAE	55	7.560	435	39.758	26.995	34.620	35.281
Çin	6.214	1.815	18.058	16.220	18.397	17.079	6.866

Kaynak: FAO

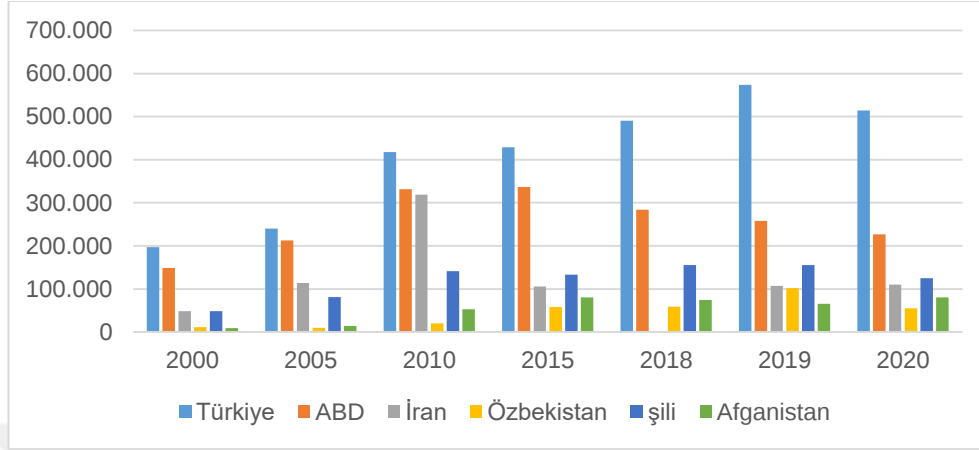
Şekil 4.2. Dünya çapında lider badem ihracatçıları toplam ihracat değeri (Bin ABD doları)

Kuru üzüm: Küresel olarak, kuru üzüm ihracat hacimleri düşüyor. Dünyanın En büyük kuru üzüm ihracatçısı, Türkiye'dir. 2020 yılında 259.000 ton kuru üzümü 513983 milyon ABD doları değerine ihracatını gerçekleştirmiş olup en çok kuru üzüm ihracatçısıdır. Türkiye'den sonra İkinci en büyük kuru üzüm ihracatçısı olan, Amerika Birleşik Devletleri 2020 yılında 80.376 ton kuru üzümü 226528 milyon ABD doları değerine ihracatını gerçekleştirmiştir. Bu iki büyük kuru üzüm ihracatçısı, son yıllarda ihracat hacimlerinin düştüğünü söylüyorlar. Diğer kuru üzüm ihracatçıları, hepsi kuru üzüm üretimi için mükemmel koşullar sağlayan Şili, Güney Afrika ve İran İslam Cumhuriyeti'dir yine, bu önde gelen kuru üzüm ihracatçıları arasındaki eğilim, tek istisna Güney Afrika olmak üzere, ihracat hacimlerini azaltmaktadır.

Çizelge 4.8. Dünya Çapında Lider Kuru Üzüm İhracatçıları (Ton)

İhracatçı	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Türkiye	201.744	226.598	212.686	224.273	278.918	267.433	259.000
ABD	93.625	110.212	157.840	119.547	85.295	78.651	80.376
İran	105.129	136.198	134.059	81.070	56.975	75.599	91.973
Özbekistan	12.800	21.290	18.816	65.790	68.888	73.495	40.928
Şili	43.875	52.710	63.661	62.044	62.734	66.379	57.567

Kaynak: FAO

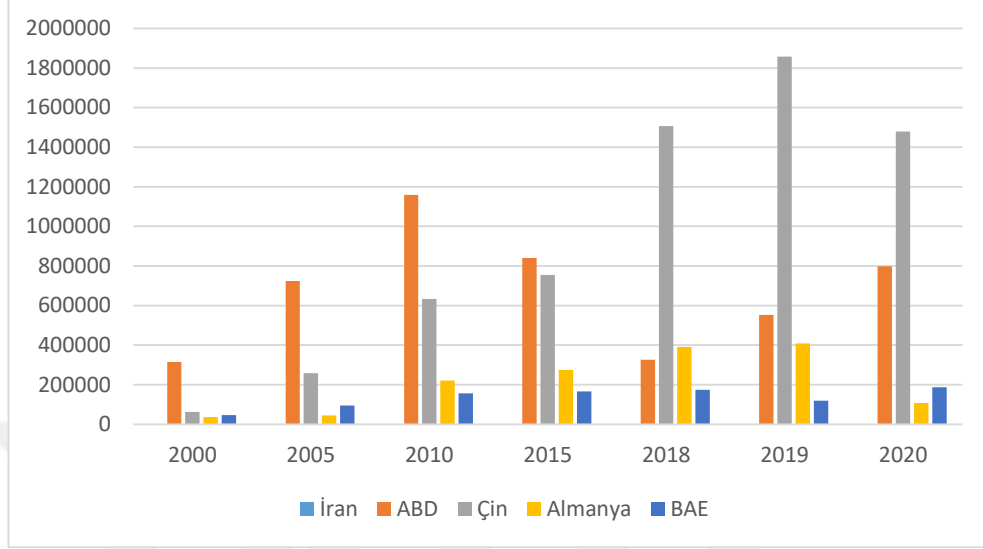
Şekil 4.3. Dünya çapında lider kuru üzüm ihracatçıları toplam ihracat değeri (Bin ABD doları)

Fıstık: FAO verilerine göre İran dünyanın en büyük fıstık ihracatçısı İran İslam Cumhuriyeti'dir, son üç yılın verilerini incelediğimizde İran'ın en büyük rakibi olan Amerika Birleşik Devletleri son yıllarda fıstık ihracatını artırarak İran'ın yerine gelmeyi başarmıştır. İran'ın ABD büyük bir rakibi olmasına rağmen ülke, yaptırımların etkilemediği Hong Kong (Çin), Hindistan ve Lübnan gibi Asya ve Orta Doğu pazarlarına hizmet vererek küresel hâkim konumunu korumuştur. Diğer ana fıstık ihracatçıları, kendi bölgeleri için yeniden ihracat yapan Hong Kong (Çin), Almanya ve Hollanda'dır. Sağlıklı, organik gıda talebi arttıkça, yeniden ihracat merkezlerinden hem ithalat hem de ihracat buna bağlı olarak arttı.

Çizelge 4.9. Dünya Çapında Lider Fıstık İhracatçıları (Ton)

İhracatçı	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
İran	101.257	137.712	153.259	125.170	41.832	80.098	132.829
ABD	15.652	50.050	103.579	81.896	193.223	229.697	177.598
Çin	14.235	21.538	58.256	50.712	67.740	70.040	16.319
Almanya	12.412	14.690	18.593	13.852	14.686	10.044	16.912
BAE	0	11.095	422	12.097	10.704	10.930	11.211

Kaynak: FAO

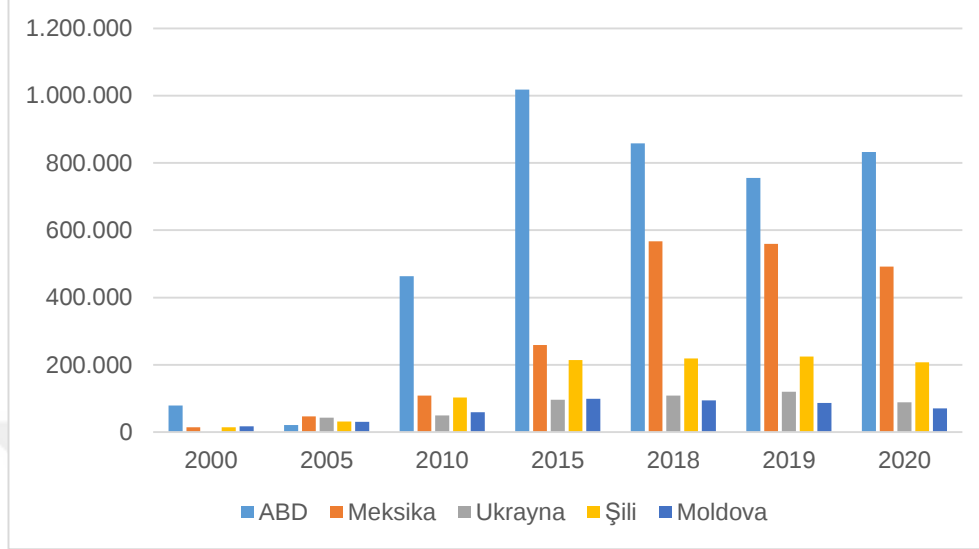
Şekil 4.4. Dünya çapında lider fıstık ihracatçıları toplam ihracat değeri (1000 ABD doları)

Ceviz: Dünya çapında 2014-2020 yılları arasında ortalama 289.416 ton ceviz ihracatı gerçekleştirilmiştir. Dünya lider durumunda olan ABD 2020 yılında 832,254 milyon ABD doları değerinde incir ihracatını gerçekleştirerek dünya toplam ihracatında % 47,03 pay ile birinci sıradadır, ABD'den sonra Meksika 27,79 ve Ukrayna 4,99 payı ile ikinci ve üçüncü sıradadır.

Çizelge 4.10. Dünya Çapında Lider Ceviz İhracatçıları (Ton)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
ABD	23.271	5.574	71.946	127.577	113.618	121.980	129.933
Meksika	3.506	9.198	33.424	25.816	47.705	54.899	50.029
Ukrayna	0	12.189	18.983	23.994	31.167	37.569	28.606
Şili	2.369	4.057	8.398	19.010	25.450	31.646	29.798
Moldova	6.055	9.784	9.472	13.793	13.034	15.836	11.915

Kaynak: FAO

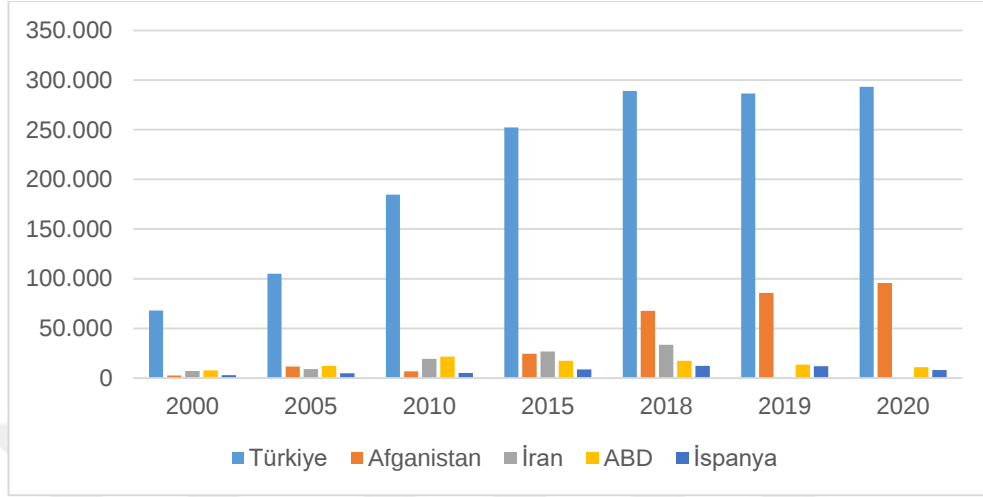
Şekil 4.5. Dünya çapında lider ceviz ihracatçıları toplam ihracat değeri (Bin ABD doları)

İncir: Türkiye, 2016 yılında 250 milyon ABD doları değerindeki ihracatıyla (küresel ihracatın %51'e) sahip olarak dünya birinci kuru incir üreticisi ve ihracatçısıdır. Düşük şekerli sağlıklı atıştırılmalıklara olan talep, Türkiye'ye orantısız bir şekilde fayda sağlayan kuru incir talebindeki artışa katkıda bulundu. En büyük ikinci kuru incir üreticisi ve ihracatçısı, son beş yılda önemli bir büyüme kaydeden Afganistan'dır. Afganistan, 2016 yılında 60 milyon dolar ihracat yaparken pazar payını %12'ye çıkardı. Diğer önde gelen ihracatçılar ise, kuru incir üretimine uygun geniş alanlardan yararlanan Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Hollanda, 2016 yılında 17 milyon ABD doları tutarındaki toplam ihracatıyla, Avrupa'da kuru incir için önde gelen yeniden ihracat merkezidir.

Çizelge 4.11. Dünya Çapında Lider kuru İncir İhracatçıları (Ton)

İhracatçı	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Türkiye	43.066	52.595	58.252	67.186	78.370	84.923	88.509
Afganistan	1.750	2.393	1.671	6.246	9.593	12.070	16.318
İran	10.184	8.933	5.072	6.967	13.307	0	0
ABD	2.649	4.733	5.960	4.539	3.639	2.301	2.021
İspanya	2.856	3.851	2.699	3.523	4.476	4.037	2.404

Kaynak: FAO

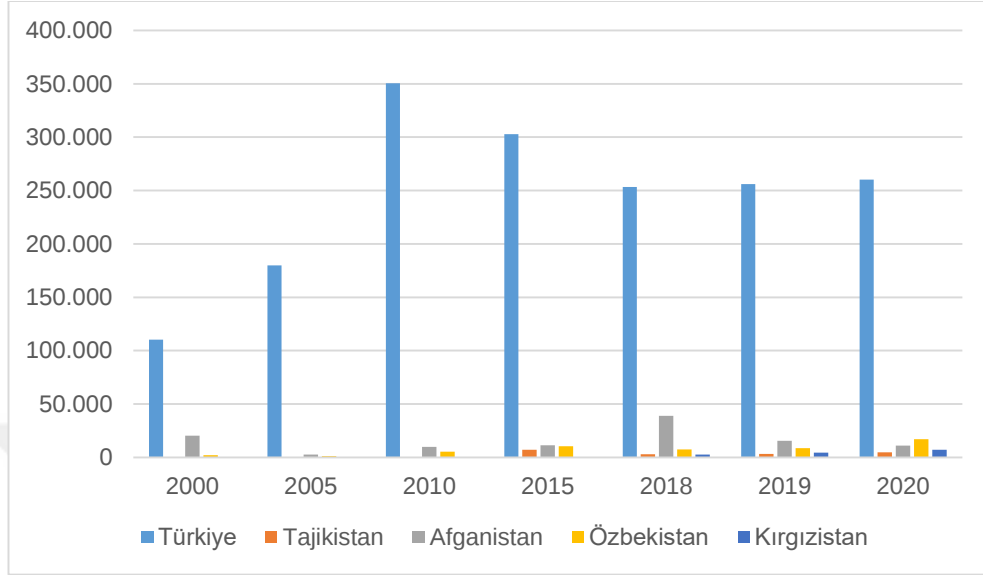
Şekil 4.6. Dünya çapında lider kuru incir ihracatçıları (Bin ABD doları)

Kayısı: Dünya genelinde kuru kayısı ihracatı son beş yılda sabit kalmıştır. Dünya kuru kayısı ihracatında önemli bir paya sahip olan Türkiye, kayısı ihracatının öncülerinden biridir. Türkiye kuru kayısını uluslararası pazara ihraç etmektedir. Almanya, Avrupa’da yeniden denetim merkezi konumunda ve küresel ihracatın %2’lik payına sahip. Fransa ve ABD yine kuru kayısı ihracatçısı ve üreticisidir. Ancak, küresel ihracattaki payları nispeten küçüktür ve azalmaktadır. Özbekistan, küresel kuru kayısı ticaretinde büyüyen ve son yıllarda pozitif ihracat artışı yaşayan birkaç ülkeden biridir.

Çizelge 4.12. Dünya Çapında Lider Kayısı İhracatçıları (Ton)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Türkiye	70.252	96.019	92.687	65.267	93.797	100.270	88.062
Tacikistan	0	0	0	20.381	10.904	8.048	11.110
Afganistan	1.900	1.715	5.645	6.614	43.693	4.789	5.403
Özbekistan	4.489	1.674	3.673	5.426	7.453	9.035	11.778
Kırgızistan	729	0	550	317	4.124	8.602	13.033

Kaynak: FAO

Şekil 4.7. Dünya çapında lider kuru kayısı ihracatçılarının toplam ihracat değeri (Bin ABD doları)

Çizelge 4.13. Dünya toplam sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ihracat değeri (Milyon ABD doları)

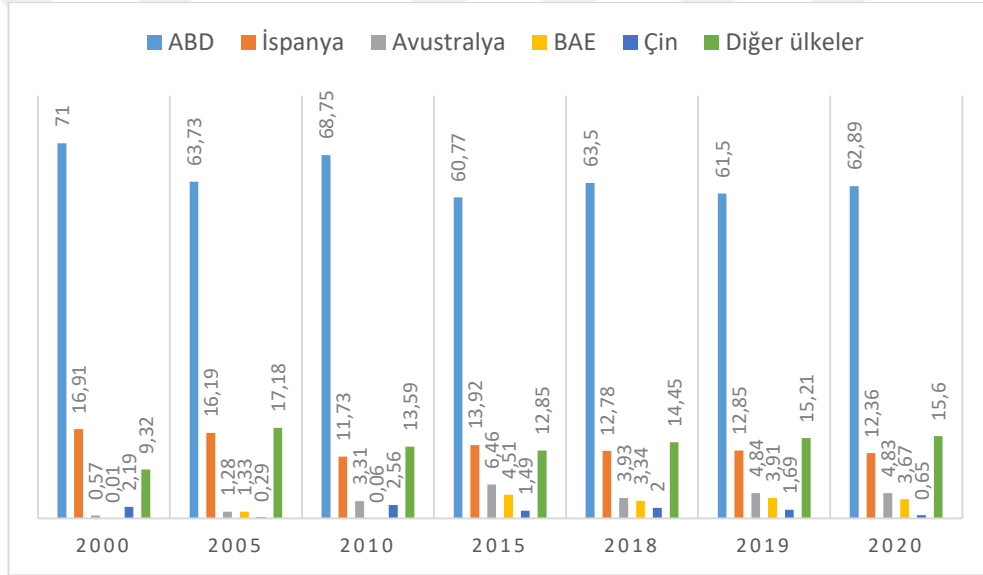
Ürünler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Badem	742,81	2.291,22	2.628,84	6.204,45	5.315,97	5.995,24	5.449,58
Fıstık	536,93	1.342,74	2.547,63	2.462,77	2.938,76	3.547,93	3.132,91
Ceviz	230,74	552,14	1.062,55	2.148,48	2.346,38	2.267,38	2.279,41
Kuru Üzüm	672,61	895,65	1.690,22	1.575,35	1.633,34	1.839,5	1.630,59
Kuru İncir	114,79	184,26	293,56	396,9	501,09	478,59	479,02
Kuru Kayısı	146,68	239,43	429,47	408,41	370,11	348,77	363,18

Kaynak: FAO

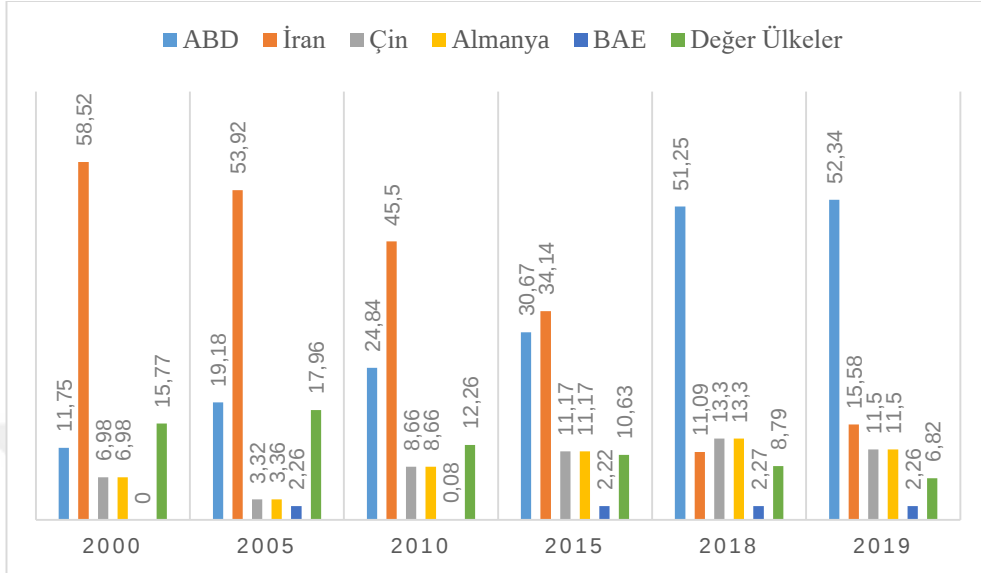
Çizelge 4.14. Dünya toplam sert kabuklu ve kurutulmuş meyve İthalat değeri
(Milyon ABD doları)

Ürünler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Badem	811,88	2.311,12	2.468,02	6.077,8	5.000,5	5.614,26	5.360,72
Fıstık	489,18	1.050,08	2.326,35	2.484,08	2991,16	3.630,8	3.094,96
Ceviz	217,72	519,14	932,33	1.790,83	18,45	1.586,75	1.769,4
Kuru Üzüm	707,4	910,11	1.640,17	1.688,94	1802,95	1.920,96	1.689,85
Kuru İncir	110,34	180,41	271,324	362,39	403,61	398,11	424,57
Kuru Kayısı	161,73	240,31	432,02	405,02	379,948	362,94	361,29

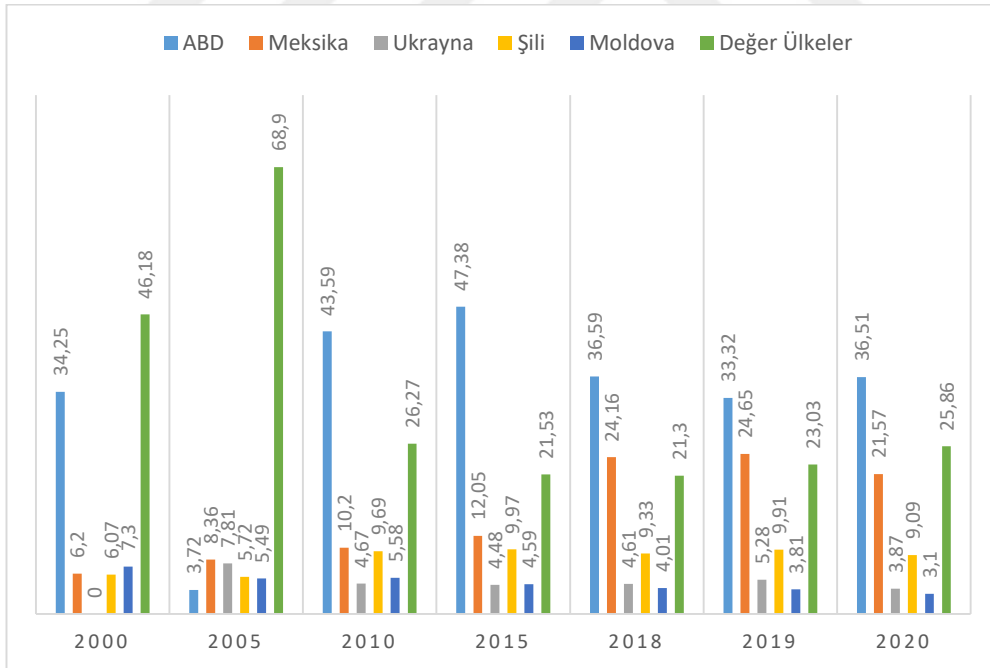
Kaynak: FAO

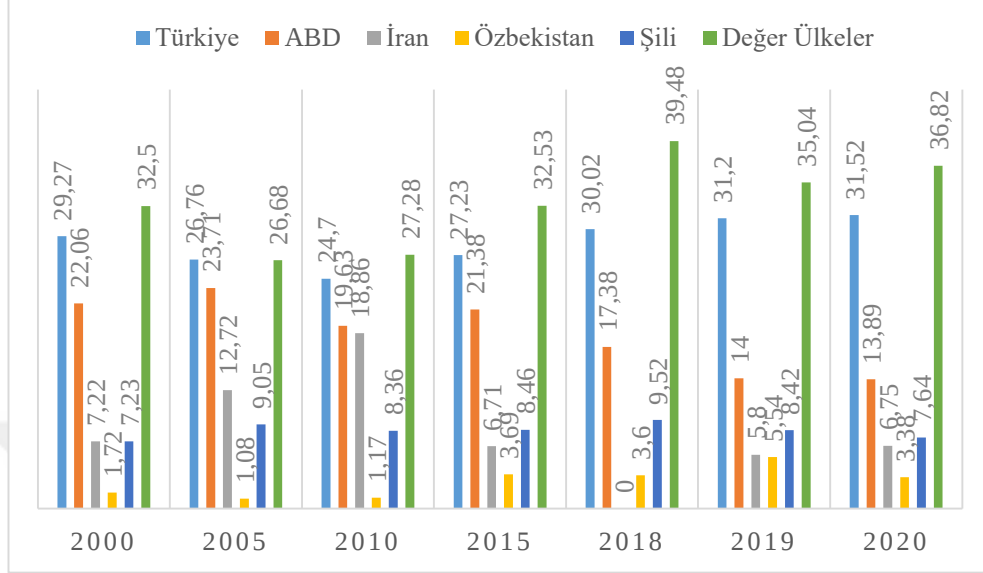
Şekil 4.8. En çok badem ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam badem ihracatında %payı

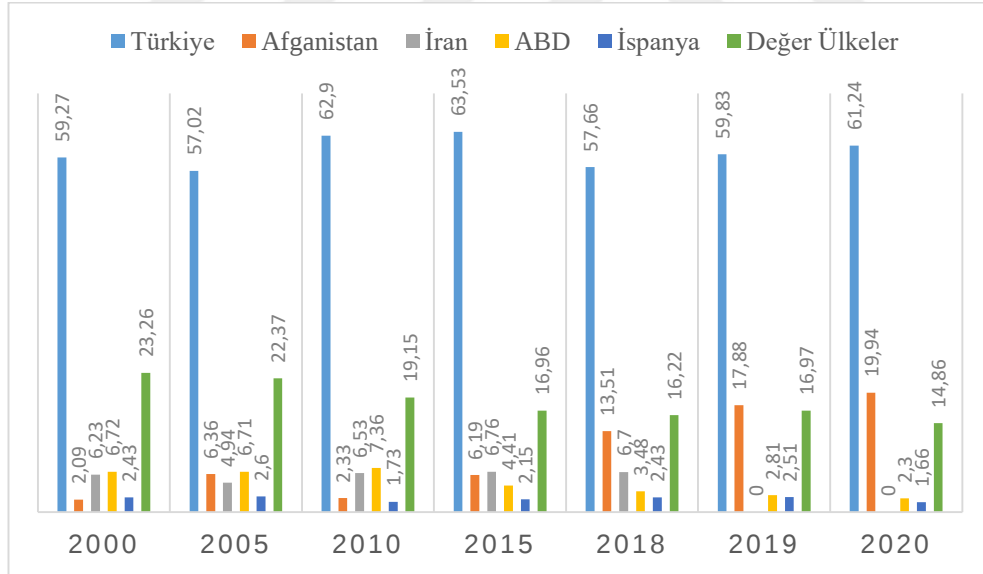
Şekil 4.9. En çok fıstık ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam fıstık ihracatında %payı

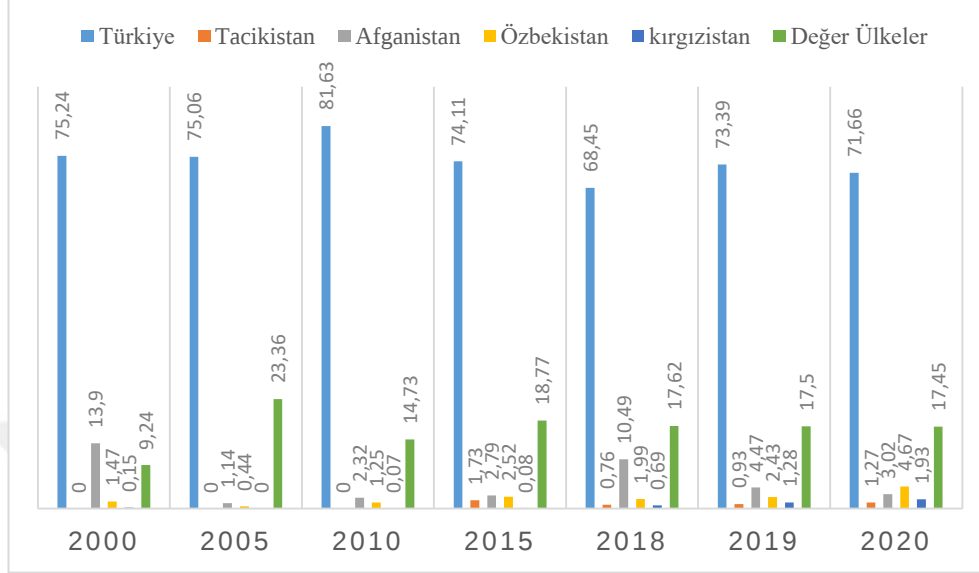
Şekil 4.10. En çok ceviz ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam ceviz ihracatında %payı

Şekil 4.11. En çok kuru üzüm ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam kuru üzüm ihracatında %payı

Şekil 4.12. En çok kuru incir ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam kuru incir ihracatında %payı

Şekil 4.13. En çok kuru kayısı ihracatı yapan ülkelerin dünya toplam kuru kayısı ihracatında %payı

4.3. Afganistan'ın Genel Ekonomik Durumu

Afganistan ekonomisi, tarıma ve hayvancılığa (koyun ve keçi yetiştirmeye) bağlıdır. 15 milyonluk çalışabilir nüfusa sahiptir. İşgücünün sektörlere göre dağılımında tarım %80, endüstri %10, hizmetler sektörü ise yine %10'luk bir paya sahiptir. Endüstri ağırlıklı olarak küçük çapta tekstil, sabun, mobilya, ayakkabı, gübre, çimento; el yapımı halılar, doğal gaz, yağ, kömür, bakır işletmelerine dayanmaktadır. Ekonomisi dış mali yardıma bağlı olan Afganistan'ın, temel ekonomik politikası, dış yardım ve yabancı yatırım sağlanması üzerine kurulmuştur. Yatırımlar ve dış mali yardımın en verimli şekilde kullanılarak özel sektörün büyümesi ve gelişmesi amaçlanmaktadır. Mevcut koşullar altında

Afganistan merkezi hükümetinin ülkenin yeniden inşa edilmesine yönelik olarak harcayabileceği herhangi bir fonu bulunmadığından, kısa ve orta vadede, ülkenin yeniden yapılanması batılı ülkelerin özellikle ABD'nin ülkeye yapacağı dış yardımlara bağlıdır.

Yabancı ülke ve uluslararası kuruluşlar, Taliban rejiminin devrilmesi sonrası toplanan 2002 Tokyo ve 2004 Berlin Konferanslarında Afganistan'ın yeniden yapılanması amacıyla vadettikleri 8,3 Milyar \$'lık yardım tutarının 2 Şubat 2006'da düzenlenen Londra Konferansına kadar sadece 6,2 Milyar \$'lık (%75) kısmını realize etmişlerdir. 2 Şubat 2006'da gerçekleştirilen Londra Konferansında alınan yeni karar ve taahhütler sonrası imzalanan 5 yıllık yardım ve kalkınma programı anlaşması (Afganistan Compact)'a göre ise daha önce realize edilmeyen 2,1 Milyar \$ da dahil olmak üzere 2006-2010 yıllarını kapsayan dönem boyunca 10,5 Milyar \$'lık yeni bir yardım ve kalkınma paketi onaylanmıştır.

Afganistan'ın ekonomik görünümü 2001 yılından bu yana, uluslararası yardım akışı ve dört yıllık bir kuraklığın ardından, artan yağışlarla tarımsal üretimde gözlenen çarpıcı artış sayesinde önemli ölçüde iyileşmiştir. Afganistan dünyanın en fakir ülkelerinden biridir.

Afganistan ekonomisi, topraklarının sadece %15'i ekilebilir olmasına rağmen, ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarımın yanı sıra ekonomi yabancı yardım ve ağırlıklı olarak komşu ülkelerle gerçekleştirilen ticarete dayanmaktadır. İş gücü ve sermaye kaybı nedeniyle son 20 yıldır Afganistan'ın GSMH büyük düşüş göstermiştir. Halkın %80'inin günlük geliri 1 doların altındadır. Afganistan'ın coğrafi konumu nedeniyle Çin ve Hindistan'ı birbirine bağlayan enerji koridoru üzerinde bulunmaktadır. Bu konumu nedeniyle gerek İran ve Türkmenistan ile 500 Milyar USD'lık enerji anlaşmaları bulunan Çin, Hindistan ve Pakistan'ın, gerekse bu enerji koridorunun kontrolünü anılan ülkelere bırakmak istemeyen ABD'nin, ülke üzerinde zaman zaman çatışan zaman zaman ise çakışan ekonomik ve siyasi çıkarları vardır. (Giordani, 2022)

4.4. Afganistan'ın Sert kabuklu ve Kurutulmuş Meyve Üretimi ve İhracatı

Tarım ürünleri, özellikle kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin, üretim aşamasından son tüketiciye kadar çok sayıda çiftçi, komisyoncu, yerel tüccar, ulusal tüccar, işlemci, uluslararası tüccar, büyük satıcılar ve perakendeciler, kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin zincirlerinde çeşitli faaliyetlerde bulunmakta olup amaçları hem fayda almak ve hem kaliteli ürünü üretmek, ürünün üzerinde farklı işlemler yapmak ve bu işlemler sayesinde ailelerinin geçimini sağlaması ve farklı ülkelere ihraç etmektir, tabii üretildiği ürünün bir kısmı yurt içinde tüketilip bir kısmı da yurtdışına ihraç edilmektedir.

USID ve Tarım Bakanlığı istatistiklerine göre, Afganların %80'i tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır; Milli gelirin yüzde 31'i tarım ürünlerinden geliyor. Kurutulmuş ve sert kabuklu meyve üretimi faaliyetlerinde bulunan bahçe ürünlerini satarak geçimini sağlayanlar çiftçilerin bir kısmı kadındır.

2009 ITC istatistiklerine göre, Afganistan'ın ABD, Tacikistan, Pakistan, Hindistan ve diğer ülkelere yaklaşık 8,55 milyar dolarlık ithalatı ve 2,128 milyar dolarlık ihracatı olmuştur. Kıymetli taşlarından sonra ülkenin en büyük ikinci gelirini sağlayan tarımsal kalemler; Başlıca kuruyemiş, halı, şifalı bitkiler ve hayvan derileridir. (Afghanistan, MAIL, 2016)

4.4.1. Sert Kabuklu ve Kurutulmuş meyve Üretimi

Katma değer zinciri, meyve ve tohum üreten çiftçiler ile başlar. Afganistan'daki tarımsal üretim çoğunlukla küçük alanlarda yapılmaktadır. Afganistan'da kuru üzüm hariç diğer ürünleri küçük çiftçiler üretmekte ve onlara geleneksel işlemleri (toplama, yıkama ve kurutma) uygulayıp yerel tüccarlara ve ulusal tüccarla satıyor. Afganistan'da sadece Kuru üzümün yıkanması, hasat edilmesi ve kurutulmasını içeren özel işlemler fabrikalarda yapılıyor. Söylemesi gerekiyorsa bu fabrikalar ulusal tüccarlara aittir. Araştırmanın önceki sayfalarında

beyan ettiğimiz gibi nerdeyse dünyanın tamamı kurutulmuş ve sert kabuklu meyve (Badem, Fıstık, Ceviz, Kayısı, Kuru üzüm ve İncir) üretiminde Faaliyette bulunmaktalar ve farklı paylarıyla uluslararası pazarlarda rol oynamaktadır, peki Afganistan'ın uluslararası pazarlarda rolü var mı?

Afganistan Kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin üretiminde dünya sıralamasına giren ülkelerden biriydi. 2000 yılından 2009 yılına kadar dünya çapında büyük miktarlarda kurutulmuş ve sert kabuklu meyve üretimini gerçekleştirerek yabancı ülkelere ihraç ediyordu. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyvesi, dünyanın önde gelen üretici ülkeleriyle uluslararası kuru meyve pazarlarında rekabet edebiliyordu. Son yıllarda (2009-2012) Afganistan'ın düşük ekonomisi, devletin çiftçilere destek vermemesi ve iç savaşları nedeniyle Badem, Ceviz, fıstık ve kayısı üretim miktarı yıldan yıla düşerek dünya sıralamasında yerini kaybetti ama son yıllarda tekrar üretimi yükselmeye başladı. Çizelge 4. 6 Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerinin 2014 – 2020 arasında yapılan üretimini göstermektedir. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

Çizelge 4.15. Afganistan'ın sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerinin üretimi, (Ton)

Ürün	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Badem	12.000	15.630	56.000	24.246	34.413	38.205	39.307
Fıstık	2.800	2.457	2.560	2.742	2.755	2.764	2.774
Ceviz	5.000	4.355	11.900	3.650	10.804	14.690	14.877
Üzüm	330.000	345.700	397.000	805.072	984.081	1.112.927	993.382
İncir	15.000	20.000	8.658	4.996	9.481	24.319	15.994
Kayısı	42.840	49.623	66.560	87.686	109.086	129.363	131.788

Kaynak: FAO

Afganistan, Tarım ve Orman bakanlığı 2018 yılında yaklaşık 20 milyon ton Kurutulmuş ve sert kabuklu meyve üretimini gerçekleştirmiş ve farklı ülkelere kuru üzüm hariç 97 bin ton kurutulmuş ve sert kabuklu meyve ihraç ettiğini söylüyor, ancak toplam yıllık ihracatın 110.000- 120.000 tona ulaştığını söylüyor. Afganistan'da kuru üzüm üretimi yılda 100 bin tonun üzerine çıkmakta ve bunun

yaklaşık 40 bin tonu ihraç edilmektedir. Afganistan 2009 – 2015 yıllarında kurutulmuş ve sert kabuklu meyve üretiminde başta olan ülkelerden biriydi ama son yıllarda (2015 – 2020) kurutulmuş ve sert kabuklu meyve üretiminin azalması ile dünya sıralamasına girememiş olup yerini kaybetmiş durumdadır. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

4.4.2. Afganistan'ın Sert Kabuklu ve Kurutulmuş Meyve Üretiminin ve ihracatının SWOT analizi

Güçlü Yönler (Strength)	Zayıf Yönler (Weakness)
- Sert kabuklu ve kurutulacak meyve bahçeleri yetiştiriciliği için bol miktarda arazinin varlığı - Sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin doğal olarak üretilmesi. - Uluslararası pazarlarına sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ihracatından gelir sağlanması. - Hindistan pazarının Afganistan sert kabuklu ve kurutulmuş meyveleri için coğrafi konumdan yakın olması ve Hindistan'ın nüfusunun yoğunlaşmasıyla taleplerin her yıl artması. - Standart bahçeler inşa etmek için değiştirilmiş özel ve devlet çiftliklerinin varlığı.	- Afganistan'da sert kabuklu ve kurutulmuş meyve pazarının olmaması. - Sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin düşük fiyata satılması. - Sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin geleneksel olarak ambalajlanması. - Sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin yerel çeşitlerinin kullanımı. - Afganistan'da sert kabuklu ve kurutulmuş meyveler için işleyen yeterli firmaların olmaması. - Bahçelerin sulaması için yeterli suyun olmaması.

	Sert kabuklu ve kurutulmuş meyve sektöründe çalışan çiftçilerin zayıf ekonomiye sahipliği.
Fırsatlar (Opportunity)	Tehditler (Threats)
- Afganistan'ın sert kabuklu ve kurutulmuş meyve bahçeleri için uygun iklime sahip olması. - Hastalıklara karşı dayanıklı ve geliştirilmiş sert kabuklu ve kurutulmuş meyve çeşitlerinin kullanılması. - Ülke düzeyinde işleme fabrikalarının oluşturulması. - Pakistan, İran ve Hindistan'a sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ihracat imkânının olması. - Sert kabuklu ve kurutulmuş meyve bahçeleri yetiştirmek için uygun arazinin varlığı.	- Sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin zararlı ve hastalıklarının gelişi. - Sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerin ambalaj zamanında bozulması. - Sert kabuklu ve kurutulmuş meyve sektörün çiftçilerine ve ulusal tüccarlara devlet desteğinin olmaması. - Sert kabuklu ve kurutulmuş meyve sektöründe çalışan çiftçilerin ürettiği ürünlerini ambalaj etmek için uygun bir depoların olmaması. - Yurtdışından Afganistan'a sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerinin ithalatı.

4.5. Afganistan'ın Sert kabuklu ve Kurutulmuş meyve ürünlerinin ulusal ve uluslararası pazarlardaki rolü

Afganistan'da kuru meyve ürünlerinin üretimi son yıllarda artış gösteriyor, sert kabuklu ve kurutulmuş meyveleri Afganistan'ın başlıca ihracatıdır bu nedenle sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerini ihracatını yaparak ve bu yolla yıllık büyük

bir rakam para kazanabileceği söylenilebilir. Kuru meyve ülke ihracatının %92-95'ini oluşturmaktadır ve bu rakam ulusal ve uluslararası pazarlarda aşağıdaki gibi önemli roller oynamıştır.

- ✓ Afganistan'da ulusal pazarlar yaratmak.
- ✓ Ulusal ve uluslararası pazarları güçlendirmek.
- ✓ Ulusal ve uluslararası pazarlarda pazarlanabilir ürünlerin tedariği.
- ✓ Yurtdışında uluslararası pazarlar yaratmak.
- ✓ Ulusal ve uluslararası pazarlar arasında ilişkiler kurmak.
- ✓ Afganistan'da üretilen pazarları ve ürünleri ulusal ve uluslararası pazarlara tanımlar.
- ✓ Ulusal ve uluslararası pazarlarda pazar payı yaratmak.
- ✓ Farklı ülkeler arasında ulaşım ve demiryolu yollarının kurulması.
- ✓ İş.
- ✓ Farklı ülkeler arasında ticaret. (Dawar, 2016)

4.6. Pazar Tanımlaması

Afganistan'ın ihracatını artırmak için kısa vadeli fırsatlara sahip önemli pazarlar, mevcut ticari ilişkiler, coğrafi yakınlık ve kültürel yakınlık gibi faktörlere dayalı olarak seçilir. Bu faktörler, gelecekte genişleyen ticaret bağları konusunda iyimserliğin temelini oluşturuyor. Orta ve uzun vadede, Afgan ihracatçılarının gelişen kapasitelerinin ve istikrarlı bir şekilde gelişen iş ortamının, ihracatçıların yeni pazarlara başarılı bir şekilde girmelerine katkıda bulunması beklenmektedir. Kısa vadeli bölümde listelenen ürünler, aksi özellikle belirtilmedikçe, orta ve uzun vadede de ihracat potansiyeline sahip olacaktır. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

4.6.1. İç Pazar

Ulusal tüccarlar iç pazarları (Mazar-e-şerif, Samangan, Tahar, Kunduz, Hirat, Kandahar, Bamyan, Kabul) gibi şehirlerden kurutulmuş ve sert kabuklu meyveleri yerel tüccarlardan alıyor ve Kunduz, Mezar-e- Şerif ve Celalabad şehirlerine topluyor, bu şehirlere toplama nedeni de komşu ülkelerle sınır ve yurtdışına aktarma yolu olduğundandır. Çoğu ulusal tüccarlar Celalabad ve Peşaver arasındaki ticaret kanalı, Afganistan ve Pakistan pazarlarına erişimi olduğu için yerel tüccarlar ve uluslararası tüccarlar için ana merkezdir ulusal tüccarlar da ürünlerini bunun için bu şehirlerde topluyor. Çoğu durumda, yerel tüccarlar %5 marj kârı alır. Peşaver sınırındaki tüccarlar coğrafi avantajlardan ve daha yüksek marj fırsatlarından yararlanıyor. Uzun süreli depolama için çok az kapasite var, bu nedenle tüccarlar, kısıtlılarla başa çıkmak için ürünlerini mümkün olduğu kadar en kısa sürede stoklamalıdır. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

4.6.2. Uluslararası Pazar

Bazı ulusal tüccarlar, Pakistan pazarlarında daha yüksek fayda almak için kurutulmuş ve sert kabuklu meyve ürününü ihracatını kendileri gerçekleştiriyor. İhracatçı tüccarlar, üretimini ve toptan satışını sadece Pakistan'a değil, aynı zamanda diğer uluslararası pazarlara da bağlıyor. Yerel tüccarların ayrıca bölgesel ortaklar ve küçük çiftçilerle doğrudan teması oluyor hem de Pakistan tüccarları ile irtibatta oluyorlar. Şu anda sınırda faaliyet gösteren 30'a yakın küçük ihracat tüccarı var, yılda 5-6 milyon ton civarında kurutulmuş ve sert kabuklu meyve satıyor. 2019 yılında uluslararası pazarlara 85,581 milyon ABD doları 2020 yılında ise 95,540 milyon ABD doları değerinde kuru incir ihracatını gerçekleştirmiştir. 2019 yılında En çok alım satım yapan ikinci kuru meyve ise 65,599 milyon dolar ve 2020 yılında ise 80,410 milyon ABD doları değeriyle kuru üzüm oldu. İncirde ihracatın ilk adresi Hindistan olduğu gibi kuru üzümde de ilk ihracat nüktesi Hindistan'dır. 2020 yılında

38,419 milyon ABD doları değerinde fıstık ihracatını gerçekleştirmiştir. Kuru üzüm, incir ve fıstık dışında 24,419 milyon dolarlık değerinde badem, 10,972 milyon dolar değerinde Kuru kayısı ve 5,330 milyon dolarlık değerinde ceviz ihracatı yapıldı. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

4.7. Afganistan'ın Kurutulmuş ve Sert Kabuklu Meyve Sektörünün Dünya Pazarlarında Yeri

Avrupa ve Asya'da artan tüketime bağlı olarak kuruyemişlere yönelik küresel talebin genişlemeye devam etmesi bekleniyor, bu Afganistan'ın büyük Asya pazarlarına yakınlığı nedeniyle Afgan sektörü için umut vericidir ve ayrıca 2017 yılında İran İslam Cumhuriyeti'nin Çabahar limanına açılan bir yol ve Hindistan ile daha iyi ticaret yapabilmek için bir hava yolunun açılmasıyla hem Avrupa hem de Asya pazarlarına erişimi iyileştirildi. Açılan hava taşımacılığına daha iyi erişim, yalnızca ürünlerin zamanında teslimatını iyileştirmekle kalmayacak, aynı zamanda ürünlerin bozulmasını da azaltacaktır. Öte yandan, kurutulmuş ve sert kabuklu meyveler için küresel pazar, belirli ürünler için birkaç tedarikçinin (örneğin, fıstık pazarında Amerika Birleşik Devletleri ve İran Cumhuriyeti) küresel üretim seviyeleri iklim ve siyasi kargaşa ile küresel üretim düzeyine hâkim olmasıyla tanımlanmıştır. Kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin bölümü geniş bir ürün yelpazesini kapsar ve bu da fiyat bazlı bir pazar segmentasyonu görselleştirmesini sağlar. Global fiyatları da arzdaki tutarsızlık nedeniyle büyük ölçüde dalgalandı.

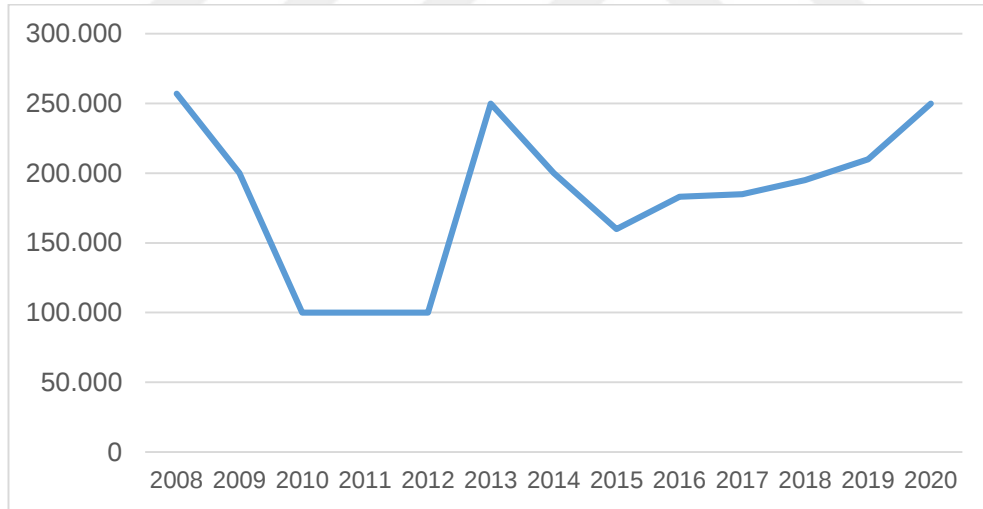
Son yıllarda sektörde talep genellikle arzı geride bırakırken (özellikle birinci sınıf kuruyemiş çeşitleri için) tedarikçilerin önümüzdeki yıllarda fiyat konusunda agresif bir şekilde rekabet etmeye devam etmesi bekleniyor, fiyat segmentasyonu dinamikleri nedeniyle, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye gibi büyük ölçekli endüstriyel tedarikçiler, dünyaya yanıt vermek için Afganistan'dan daha büyük bir konuma sahiptir. Gelişmiş tarım ve işleme teknolojilerine yapılan güçlü yatırım nedeniyle, çoğu tedarikçi nispeten ucuz ve yüksek kaliteli fiyatlar sunabilmektedir.

Afganistan’da, kurutma ve diğer işleme maliyetlerini azaltabilecek ileri teknolojiye çok az yatırım yapılmıştır. Bu kısmen, zayıf iş ortamı, yüksek elektrik maliyeti ve çoğu üretimin küçük ölçekli olması gerçeğiyle açıklanabilir. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

4.8. Afganistan’ın İhracat Performansı

Sert kabuklu ve kurutulmuş meyve (badem, ceviz, fıstık, kuru üzüm, kuru incir ve kuru kayısı) sektöründe 2020 yılında 255,434 milyon ABD doları değerinde ihracat gerçekleştirerek Afganistan’ın ihracat sepetinin yaklaşık %57’ni oluşturdu.

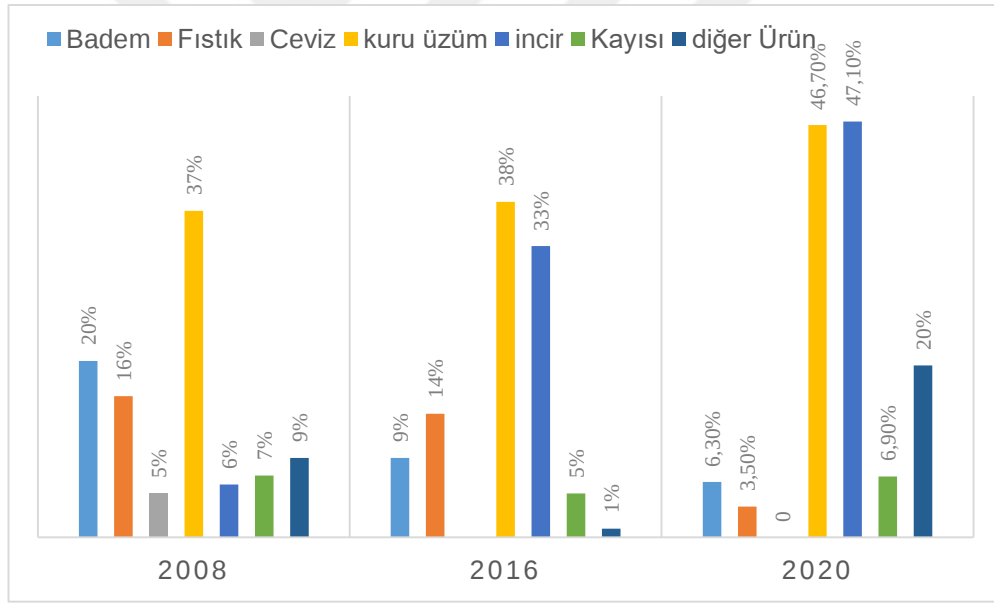
Aşağıdaki bölüm, Afganistan’ın sektöründeki ihracat performansını, özellikle 2008 ve 2020 arasındaki eğilimlerini göstermektedir. Genel olarak, sektördeki ihracat 2008’den 2012’ye kadar düşmüş olup son yıllarda tekrar yerini almaktadır.

Şekil 4.14. Afganistan’ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyve ihracatı (Bin ABD doları)

Afganistan’daki kurutulmuş ve sert kabuklu meyve ihracat sepeti 2008’de kabaca 257 milyon ABD doları değerindeydi. Sepetin değeri 2016’da yaklaşık 74

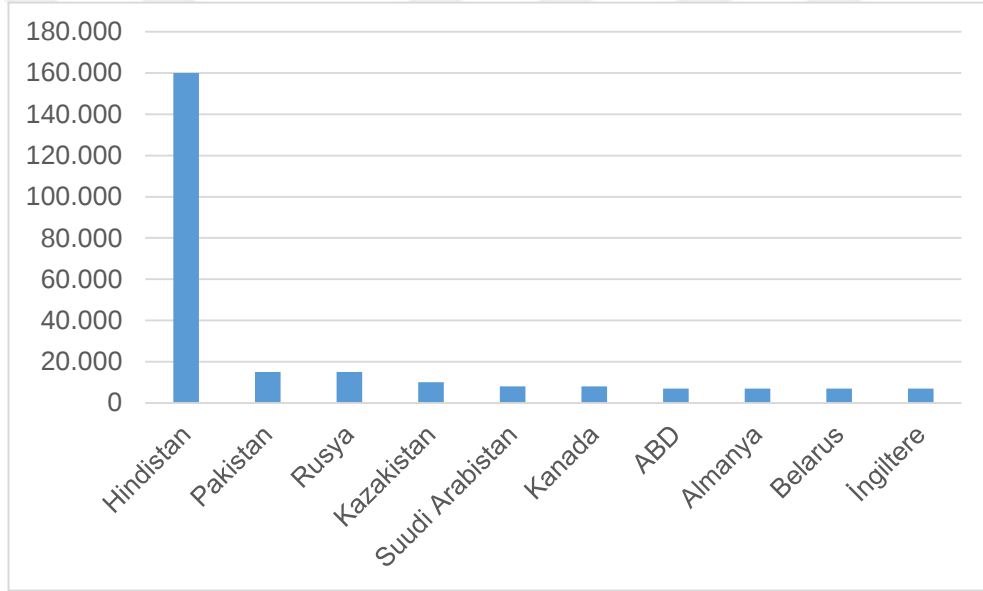
milyon ABD doları düşüşle 183 milyon ABD doları oldu. 2008 ve 2016 yıllarında ihracat sepetinin fazlasını kuru üzüm oluştururken, 2016 ve 2017 yılında en çok ihraç edilen ikinci ürün %33'lük ihracat payı ile kuru incir oldu. 2018. 2019 ve 2020 yıllarında yapılan kurutulmuş ve sert kabuklu meyve ihracatı 2016 yılına göre %30 düştüğünü göstermektedir. Afganistan'dan yapılan kuru incir ihracatı, büyümelerini esas olarak Hindistan'dan gelen taleplerin artmasıdır. Fıstık ve badem, 2016 yılında Afganistan'dan en çok ihraç edilen kuruyemişler arasında yerini koruyarak en son ihracat sepetinde dördüncü ve beşinci sırada yer aldı. İhraç edilen cam fıstığı, ceviz, kuru kayısı ve diğer kuruyemişler sektörün ihracat sepetine katkı sağlayan çeşitlerdir.

Şekil 4.15. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyve ihracatı (%)

Hindistan, 2008'de, 2016'da hem de 2020'da Afgan kurutulmuş ve sert kabuklu sektörü için en önemli ihracat hedefiydi. Yapılan tavsiye ve araştırmalara göre Hindistan'dan sonra ek ihracat, Rusya Federasyonu'na, Orta Asya ve Batı Avrupa ülkelerine, Ukrayna, Kazakistan ve Belarus'a yapılmaktadır. Almanya, 2008

ve 2016 yıllarında Afgan kuru meyveleri ve kuruyemişleri için yeniden başka bir ihracat merkeziydi ve Avrupa pazarına alman üzerinden Fransa, İtalya ve diğer Avrupa ülkelerine Afgan kuru meyveleri gönderilmekteydi ancak, bu bölgelere yapılan ihracat son yıllarda istikrarsız olmuştur. Dünyanın en büyük kuru meyve ihracatçısı olan Türkiye, 2008 yılında ihracatta üçüncü sırada yer alırken 2016 yılında düşüş yaşadı. Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın yayınladığı bir rapora göre 2019 yılında Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyve ihracatının büyük bir kısmı Hindistan'a yapıldığını göstermektedir.

Şekil 4.16. Afganistan'ın ilk 10 ülkeye sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ihracatı 2019 (Bin ABD doları)

4.9. Afganistan'ın Dış Ticaret Durumu

Orta Asya ve Güney Asya ülkeleri Afganistan'ın başlıca ihracat destinasyonları olup, özellikle bu ülkeler Suriye, Pakistan, İran, Kazakistan, Özbekistan ve Çin'dir. 2020 yılında bu ülkelere yapılan ihracatın toplam değeri, 684 milyon dolara ulaşıyor, Afganistan 2020 yılında korona virüsünün yayılmasına rağmen toplam ihracattan Hindistan, Çin, Birleşik Arap Emirlikleri, Tacikistan ve

Özbekistan'a %88'ni gerçekleştirmiştir. Diğer ülkeler de Afgan ürünleri için en önemli ihracat destinasyonu olduğu için %8 bu Ülkelerle Türkiye, Almanya, Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Amerika Birleşik Devletleri' yapmıştır ve geri kalan %4'nu ise farklı ülkelere ihraç etmişler. Yapılan toplam ihracatın %65'nı Kurutulmuş ve sert kabuklu meyveler sağlamakta olup her yıl kuru üzüm başta olmakla fıstık, badem, ceviz, kuru incir ve kayısı milyonlarca dolar gelir sağlamaktadır.

Çizelge 4.16. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerinin ihracat miktarı ve değerleri

Ürün	1998- 2000 Ortalama		2018- 2020 Ortalama	
	İhracat (Ton)	Değeri (Bin ABD doları)	İhracat (Ton)	Değeri (Bin ABD doları)
Badem	244.559,7	822.921,7	4.770	27.392,33
Fıstık	175.830,7	573.204,7	115,33	1.950,66
Ceviz	71.660,67	224.970,3	2.535,88	37.498,67
Kuru Üzüm	608.311	699.998	37.926,67	73.534
Kuru İncir	73.621,33	115.791,7	16.761	21.810,67
Kuru Kayısı	78.459,67	156.258	9.034,11	82.945,67

Kaynak: FAO

Badem: Afganistan'ın badem ihracatı 2020 yılında 24,419 milyon ABD doları değerine ulaştı ve bu miktarın yaklaşık %90'nı Hindistan'a yapıldı. Hindistan'ın nüfusunun artması ve hızlı ekonomik gelişme, nedenlerinden dolayı Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyveye olan talebi artırıldı. Resmi istatistiklere göre, kalan Afgan bademlerinin çoğu Pakistan'a ulaştığı için Hindistan'dan sonra Pakistan, Afgan bademleri için ikinci en büyük hedef pazardı. Az miktarda Afgan bademi Avrupa'ya (Almanya ve Birleşik Krallık) ve Bahreyn'e ihraç edildi. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

Çizelge 4. 17. Afganistan'ın bademinin toplam ihracatının-ithalatının değerleri, ihracat ve ithalat değişim oranı (Bin ABD doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	İhracat Değişim Oranı (%)	İthalat Değişim Oranı (%)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	Dış Ticaret Dengesi
2000	0	0	0	0	0	0
2005	7.408	0	7.408	0	740.800	7.408
2010	1.589	0	-78,55	0	158.900	1.589
2015	17.808	1.377	1020,70	1.377	1.293,24	16.431
2018	22.613	1.242	26,98	-9,80	1.820,69	21.371
2019	35.145	25.540	55,41	1.956,36	137,60	9.605
2020	24.419	17.865	-30,51	-30,05	136,68	6.554

Kuru Üzüm: Afgan kuruyemiş endüstrisinin en ünlü ihraç edilen ürünü kuru üzümdür, Bademde olduğu gibi, Afgan kuru üzüm ihracatının büyük çoğunluğu (%79) hızla büyüyen Hindistan pazarına sevk edildi. Afgan kuru üzümleri ayrıca Rusya Federasyonu ve Kazakistan'da mükemmel bir üne sahiptir. Almanya da her yıl Afganistan'ın kuru üzümünü ithalatlarını yapıyor, Afganistan için Avrupa'nın en önemli ihracat merkezlerinden biri olan Almanya, Afgan kuru üzüm ithalatını istikrarlı bir şekilde önceki yıllara göre artırdı. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

Çizelge 4.18. Afganistan'ın kuru üzümünün toplam ihracatının-ithalatının değerleri ve ihracat, ithalat değişim oranı, (Bin ABD doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	İhracat Değişim Oranı (%)	İthalat Değişim Oranı (%)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	Dış Ticaret Dengesi
2000	9.000	0	0	0	900.000	9.000
2005	14.425	0	60,27	0	1442.500	14.425
2010	52.527	0	264,13	0	5.252.700	52.527
2015	80.248	110	52,77	110	72.952,727	80.138
2018	74.593	93	-7,04	-15,45	80.207,527	74.500
2019	65.599	315	-12,05	238,70	20.825,079	65.284
2020	80.410	325	22,57	3,17	24.741,538	80.085

Fıstık: Fıstık 2020 yılında Afgan ihracatçıları için değerli sert kabuklu meyve çeşitlerinden biridir. Bademin ana ihracatı Hindistan olduğu gibi fıstığın da ana

ihracatı Hindistan'dır her yıl ihracatın yaklaşık %92'sini Hindistan'a gerçekleştiriyor. Suudi Arabistan 2020 yılında yaklaşık 2,7 milyon ABD doları değerinde Afgan fıstığı ithal etti. Amerika Birleşik Devletleri, İtalya ve Kanada da Afgan fıstık ithalatçılarıydı, ancak az miktarlarda. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

Çizelge 4.19. Afganistan'ın fıstığının toplam ihracatının-ithalatının değerleri, ihracat, ithalat ve değişim oranı, (Bin ABD doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	İhracat Değişim Oranı (%)	İthalat Değişim Oranı (%)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	Dış Ticaret Dengesi
2000	4.600	0	0	0	460.000	4600
2005	6.419	0	39,54	0	641.900	6419
2010	14.225	0	121,60	0	1.422.500	14225
2015	21.164	58	34,78	58	36.489,6	21.106
2018	34.144	0	61,33	-58	34.144	34.144
2019	39.589	162	15.94	162	24.437,6	39.427
2020	38.763	652	-2.08	300,61	5.945,2	38.111

Ceviz: FAO verilerine göre Afganistan 2014 yılında 183 ton ve 2020 yılında ise 750 ton cevizi 979 bin ve 5330 bin ABD doları değerinde ihracatını gerçekleştirmiştir. Afganistan'ın ceviz ihracatı 2014 yılına göre Dört kat arttığını göstermektedir. Afganistan tarım ve orman bakanlığının yayınladığı bir rapora göre Afganistan'ın cevizi değer ihracat ürünleri (kuru kayısı, kuru incir, kuru üzüm, fıstık, badem) gibi %90'nı Hindistan'a ihracat ediliyor. Afganistan cevizi için Hindistan'ın coğrafi konum olarak Afganistan'a yakın olması ve Hindistan'ın nüfusunun artışıyla taleplerin yıldan yıla artması Afganistan'ın cevizi için önemli faktörlerden biridir bu nedenle Afganistan cevizinin %90 her yıl Hindistan'a ihraç edilmektedir.

Çizelge 4.20. Afganistan'ın cevizinin toplam ihracatının-ithalatının değerleri, ihracat ve ithalat değişim oranı, (Bin ABD doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	İhracat Değişim Oranı (%)	İthalat Değişim Oranı (%)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	Dış Ticaret Dengesi
2000	10	0	0	0	1.000	10
2005	1.105	0	10.950	0	110.500	1.105
2010	18.71	0	69,32	0	187.100	1.871
2015	1.232	22	-34,15	22	5.600	1.210
2018	116	100	-98,58	354,54	116	16
2019	406	88	250	-12	461,36	318
2020	5.330	59	1.212	-32	9.033,89	5.271

Kuru Kayısı: FAO verilerine göre 2020 yılında uluslararası pazarına 10,972 milyon ABD doları değerinde Afganistan'ın kuru kayısının ihracatı yapıldı bu ihracat 2014 ile 2020 yılları arasında taleplerin artışı göstermektedir. Hindistan dışında Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada, Afgan Kayısının mevcut ithalatçılarındandır ve ithalattaki büyüme olumlu bir geleceğe işaret etmektedir. Bu arada, Almanya'ya yapılan ihracatı, Afganistan ürünlerinin Türk tedarikçilerin sert rekabetiyle karşı karşıya kalmasıyla birlikte son beş yılda düşüş gösterdiğini belirliyor. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

Çizelge 4.21. Afganistan'ın kayısının toplam ihracatının-ithalatının değerleri, ihracat ve ithalat değişim oranı (Bin ABD doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	İhracat Değişim Oranı (%)	İthalat Değişim Oranı (%)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	Dış Ticaret Dengesi
2000	2.400	0	0	0	240.000	2.400
2005	2.747	0	14,45	0	274.700	2.747
2010	9.982	0	263,37	0	998.200	9.982
2015	11.403	2	14,23	2	570.150	11.401
2018	38.835	200	240,56	9.900	194,175	38.635
2019	15.625	5	-59,76	-97,5	3.125	15.620
2020	10.972	14	-29,77	180	783,71	10.958

Kuru İncir: Afganistan 16.318 ton ihracatının neredeyse tamamı (%99), 95,540 milyon ABD doları değerinde 2020 yılında Hindistan'a gerçekleştirmiştir. Hindistan dışında Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya da Afganistan'ın kuru incirinin ithalatını yapmaktadır, Avrupa ülkeleri ve ABD'nin Afgan inciri için talepleri bir önceki yıllara göre artmaktadır yüksek büyüme hızı göz önüne alındığında, bu pazarların üçünün de gelecekte Afgan kuru meyve ve kuruyemişleri için giderek daha önemli hedef pazarlar haline gelmesi muhtemeldir. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

Çizelge 4.22. Afganistan'ın kuru incirinin toplam ihracatının-ithalatının değerleri, ihracat ve ithalat değişim oranı (Bin ABD doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	İhracat Değişim Oranı (%)	İthalat Değişim Oranı (%)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	Dış Ticaret Dengesi
2000	2.400	0	0	0	240.000	2.400
2005	11.734	10	388,91	10	117.340	11.724
2010	6.847	0	-41,64	0	684.700	6.847
2015	24.607	0	259,38	0	2.460.700	24.607
2018	67.716	50	175,18	50	135.432	67.666
2019	85.581	4	26,38	-92	2.139.525	85.577
2020	95.540	1	11,63	-75	9.554.000	95.539

4.10. Rekabete Engel Olan Faktörler

Afganistan'ın ihracatında lider sektör olan Afgan kurutulmuş ve sert kabuklu meyve, toplam ihracatı artırma ve ülkenin önemli ticaret açığını kapatmaya yardımcı olma konusunda muazzam bir potansiyele sahiptir. Bununla birlikte, sektörün ihracat kapasitesi, kritik girdilerin düşük mevcudiyeti ve uluslararası kalite ve güvenlik gereksinimlerini karşılamak için işleme yöntemlerini yükseltme kapasitesinin olmaması nedeniyle sınırlıdır.

- Hammaddelere eşit olmayan erişim, üretimin artmasına engel oluyor, bunlar arasında geleneksel üretim, daha az verimli yetiştirme yöntemlerinin kullanılması,

haşere ve hastalık kontrolü için kötü uygulamalar, yeterli depolama tesislerinin olmaması ve küçük toprak sahipleri arasında hasat koordinasyonunun olmaması yer alıyor. Ayrıca üreticiler, meyve mahsullerinden en kaliteli ürünleri taze meyve pazarına (fiyatların yüksek olduğu) için satıyorlar ve düşük kaliteli ürünler, kuru meyvelerin işlenmesi için bırakıyorlar, böylece Afganistan'ın uluslararası pazarlardaki meyve ürünlerinin itibarını ve genel kalitesini düşürür. Bu Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerinin uluslararası piyasalarda güvenilirliğini olumsuz etkileyen faktörlerden biridir. Afganistan'daki küçük işletme sahipleri söz konusu olduğunda, üretim öncelikle küçük ölçeklidir. Sınırlı tarımsal kalkınma hizmetleri, en iyi yetiştirme yöntemleri konusunda farkındalık ve eğitime yol açmaktadır.

Günümüzde ağaçların kötü bakımı, yanlış gübre kullanımı ve meyve ve sert kabuklu yemişlerin erken hasat edilmesi, verim ve kalitelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Afganistan'da fıstık ve çam fıstığı, doğal olarak yetişmektedir. Afgan hükümetinin fıstık üretiminde ve ürünlerin toplamasıyla ilgili bir sorunu var, isyancı grupların ve ormanın kontrolünü ele geçirmeye çalışan yerel güçlerin olduğunu nedenlerden dolayı yetişen fıstıkları zamanında toplayamıyor hatta bazen ürünleri yetişmeden topluyorlar bu da önemli faktörlerden biri sayılıyor.

- Giriş kaynaklarına benzersiz erişim üretkenliği engeller, kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin kurutma işlenmesi için, kimyasallar ve güneşte ve gölgede kurutmak için ekipmanlar Afgan pazarında sınırlı sayıda tedarikte olduğundan dolayı herkesin (küçük çiftçilerin) onlara ulaşması çok zor. Çünkü küçük çiftçiler yıl boyunca şehirlere çok az seyahat ederler, bu sebepten dolayı kaliteli ve Standard bir şekilde ürünlerini üretemiyor ve uluslararası pazarlarında pek çok katkıda bulunamıyor. Tabii sorunlar daha da çoktur onlardan biri de Afganistan'ın arazilerinin birçoğu sulama sorunlarıyla karşı karşıya gelmektedir, gelecekte arazi ve su üzerindeki rekabet yoğunlaşabileceğinden, sulanan araziye erişim başka bir zorluktur.

- Kurutma teknikleri ve yanlış işleme meyvelerin değerini düşürür, özellikle yetişen meyvelerin toplamasından sonra manuel tekniklerin kullanımı kurutulmuş ve sert kabuklu meyveleri genellikle zarar verir ve dolayısıyla pazar değerini düşürür. meyveleri kuruması için güneşe bıraktıktan sonra genellikle toprak ve yabancı madde ile kaplanır ve iki veya üç kez yıkanması gerekmektedir bu durum, üretim maliyetini ve piyasaya ürünün arzı etmek için gereken süreyi artırır, bazı durumlarda, yabancı maddeler kuru meyvenin içine öyle bir şekilde nüfuz edebilir ki, yıkanarak çıkarılması mümkün değildir, kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin temizlenmesi için daha etkili yöntemlerle temizlemeye ve yıkanmaya ihtiyaç vardır, bununla birlikte, şu anda, tarımsal yayım desteği, meyve ve tohum yetiştiriciliğine odaklanmakta olsa da, hasat sonrası işleme konusunda hakkında çok az tavsiye vermektedir.

- İşletme sermayesine yetersiz erişim sektörün gelişmesini engelliyor hem üreticiler hem de ihracatçılar sermaye ve yatırım eksikliği ile karşı karşıyadır örneğin, tüccarlar, üretim sezonu boyunca belirli segmentlerin daha büyük hacimlerde ürün elde etmesini bekler. Ama meyve üretimi söz konusu olduğunda, badem, Antep fıstığı, ceviz, kuru üzüm, incir ve kayısı için hasat mevsimi çok düşüktür (Temmuz'dan Kasım'a kadar), bu nedenle üreticilerin yeterli imkanlara sahip olmadığı tüccarların beklentilerini hazırlayamıyorlar.

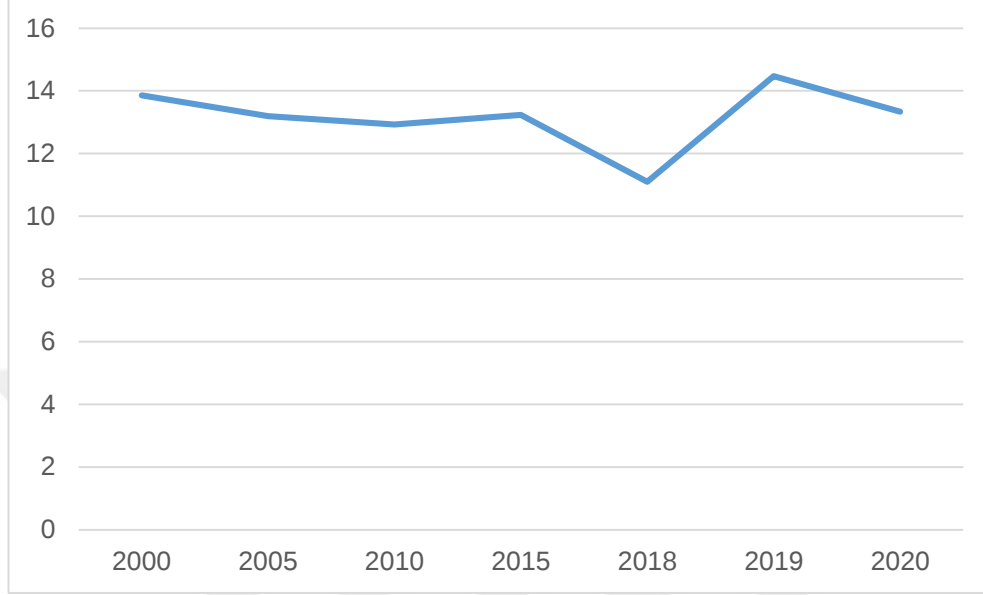
- Düşük kalite, gıda güvenliğinin dikkate alınması ve uluslararası pazarlara erişimin sınırlı olması, mevcut işleme teknikleri, bu sektördeki firmaların gıda güvenliği ve kalite standartları yüksek olan ürünlerin ülkelere ihracat yapabilmelerini sınırlandırmaktadır. Değer zinciri genelinde kalite ve gıda güvenliği yönetimi uygulamaları konusunda farkındalık eksikliği var. Yetiştirme düzeyinde, küçük çiftçiler, uluslararası pazarlarda yüksek fiyatlar elde etmek için hangi tür kuru meyve ve kuruyemişlerin yetiştirileceği konusunda stratejik kararlar almak için gerekli pazar bilgisine sahip değiller

- Üreticilerin haşere ve hastalık kontrolü hakkında minimum bilgiye sahip olması ve ayrıca ortaya çıkan toksinler birçok pazara ihracatta sorunlara yol açmaktadır. Diğer bir konu, kalite standartlarını koruma kapasitesinin zayıf olmasıdır. Sahadaki kötü kalite kontrolü, değişen miktarlarda, renk, nem ve genel kalite dikkate alındığında hammaddelerin karıştırılmasına neden olur. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

4.11. Afganistan'ın Sert kabuklu Meyvelerinin Dünyaca Rakipleri

Dünyada birçok ülke kurutulmuş ve sert kabuklu meyve tedarik etmekte başta olan ABD ve Türkiye gibi büyük ölçekli endüstriyel tedarikçilerin küresel talebe yanıt verme olasılığı Afganistan'dan daha fazladır. Dünya genelinde kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin (fıstık, badem, ceviz, kuru incir, kuru üzüm, kuru kayısı) ihracatı artarak, 2019 yılında toplam 14,469 milyar dolar değerine ulaşmışken 2020 yılında 13,332 milyara dolar değerine düştüğünü göstermektedir. Şekil 4.6 incelendiğinde 2014-2020 yılları arasında, küresel ihracat hacimleri son 6 yılda ve uzun vadede olumlu bir büyüme görünümünü işaret ediyor.

Amerika Birleşik Devletleri, dünyanın önde gelen kuru meyve üreticisidir kurutulmuş ve sert kabuklu meyve sektörünün önde gelen ürünleri (badem, ceviz, fıstık, kuru üzüm, kuru incir ve kuru kayısı) toplam ihracatı 2019'da 7,889 milyar dolardan 2020'da yaklaşık 7,069 milyar dolara düşüş göstermiştir. Diğer önde gelen kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin tedarikçileri Türkiye ve İran İslam Cumhuriyeti'dir. Avrupa gibi önde gelen ihracatçılar Almanya, İspanya ve Hollanda, esas olarak ticari kompleksler olarak faaliyet göstermekte ve ürünlerin üzerine farklı işlemler yapıp değer katmaktadır.

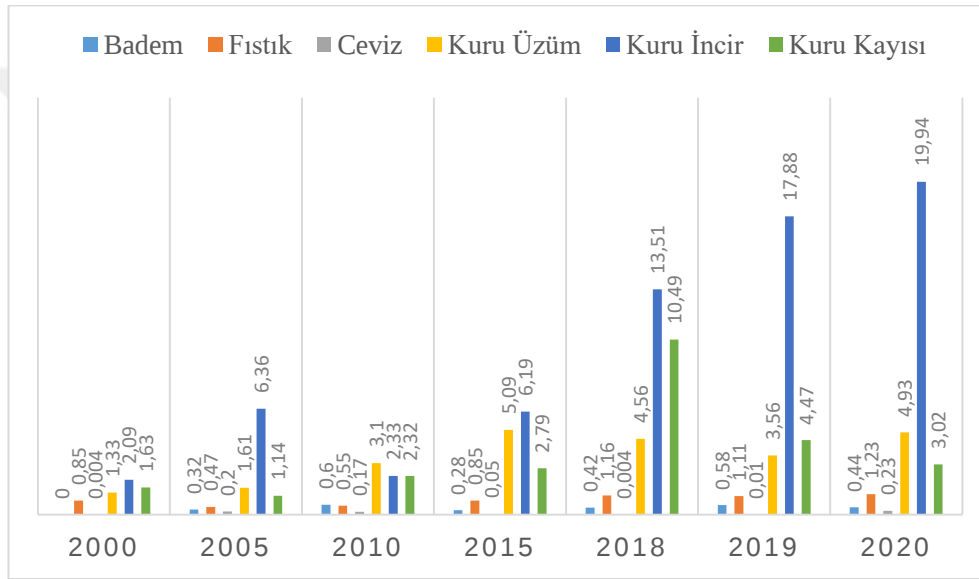
Şekil 4.17. Dünya kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin ihracatının değeri (Milyar dolar)

Hindistan da dahil olmak üzere diğer Asya ülkelerinin mükemmel iklim koşulları ve toprak koşulları nedeniyle, taze ve sert kabuklu meyvelerinin üretim ve ihracatı için kapasitelerini artırmaktalar. Afganistan, son 20 yılda bir tedarikçi olarak satın alma gücünü göstermiştir, 2009'dan 2016 yılına kadar birçok ülkeye göre kurutulmuş ve sert kabuklu ihracatında dünya sıralamasında yerini almış durumdadır. 2020 yılında Afganistan'ın toplam badem, ceviz, fıstık, kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı ihracatı 159,894 milyon dolar değerine ulaşmıştır. (Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center, 2018)

Çizelge 4.23. Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerinin ihracatı, (Ton)

Ürün	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Badem	0	1.651	1.308	2.342	3.339	6.848	4.123
Fıstık	1.050	1.343	915	1.499	2.707	3.584	3.950
Ceviz	19	440	231	156	23	73	750
Kuru Üzüm	22.400	18.128	24.071	26.767	68.778	31.740	39.786
Kuru İncir	1.750	2.393	1.671	6.246	9.593	12.070	16.318
Kuru Kayısı	1.900	1.715	5.646	6.614	43.693	4.789	5.403

Kaynak: FAO

Şekil 4.18. Afganistan'ın dünya toplam Sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ihracatında % ihracat Payı

4.12. Afganistan Sert Kabuklu ve Kurutulmuş meyve Sektörünün Karşılaştırma Üstünlüğü

Afganistan sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerinin uluslararası rekabette üstünlüğünü belirlemek amacıyla Afganistan'ın sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ihracat değeri ve dünya toplam sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ihracat değeri seçilmiştir. Karşılaştırma üstünlük analizine konu olan veriler gıda ve tarım örgütü (FAO) web sitesinden temin edilmiştir. Sert kabuklu ve kurutulmuş meyveleri çoktur konu karşılaştırma üstünlük analizi olunca (badem, ceviz, fıstık, kuru üzüm, kuru

incir ve kuru kayısı) olarak seçilmiştir. Sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ürünlerinde dünya geneline ve birbirlerine karşılıklı olarak ticaret gerçekleştirmektedir. Bu ürünlerin 2000-2020 yılları arasında gerçekleştirdikleri sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ürünleri ve her bir ürünün ulusal bazdaki ihracat ve ithalatları ile dünya bazında gerçekleştirilen sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ürünleri ve dünyanın toplam ürün ihracat ve ithalat derlenerek araştırmada ürünleri ve dünyanın toplam ürün ihracat ve ithalat derlenerek araştırmada hesaplama esas alınan açıklanabilir karşılaştırmalı üstünlükler analiz edilmiştir.

Çizelge 4.24. İncelenen Ürünlerin Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayıları

	2010-2012	2018-2020
Badem	0,4456	0,2724
Ceviz	0,2770	0,0566
Fıstık	0,5325	0,4393
Kuru Üzüm	2,1408	1,6239
Kuru İncir	1,9427	6,4086
Kuru Kayısı	1,6429	2,2717

Belirlenen sert kabuklu ve kurutulmuş meyve kalemleri için karşılaştırma üstünlük indeks değeri çizelge 4.24.'te gösterilmiştir.

Bu çalışmada 2010- 2020 yılları arasındaki Afganistan ve dünya toplam sert kabuklu ve kurutulmuş meyve (badem, ceviz, fıstık, kuru üzüm, kuru incir ve kuru kayısı) ihracatının değerleri kullanılmıştır. Kullanılan yılların verilerini 2010, 2011 ve 2012'nin ortalaması ve 2018, 2019, 2020 yıllarının verilerinin ortalaması esas alınarak RCA formülü uygulanmıştır

Karşılaştırmalı üstünlüğü temsil eden RC değerine göre ($RC > 1$) sert kabuklu ve kurutulmuş meyve dış ticaretinde Afganistan'ın karşılaştırmalı üstünlüğe sahip kalemleri sırasıyla şunlardır. 6,40 ile Kuru incir 2,27 ile kuru kayısı 1,62 ile kuru üzümdür. Afganistan'ın sert kabuklu meyve ihracatına konu olan ürünlerinde

karşılaştırmalı üstünlük katsayıları fıstık için 0,43, ceviz için 0,05 ve badem için 0,27 olarak hesaplanmıştır. Buna göre Afganistan'ın sert kabuklu meyve ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Afganistan'ın kurutulmuş meyveleri (kuru inciri, kuru kayısı ve kuru üzüm)'ünün karşılaştırma üstünlüğe sahip olma nedeni diğer ülkelerin kurutulmuş meyveleri taze olarak tüketmeleri ve bu sektör üzerinde daha fazla işlem yapmamalarıdır ayrıca diğer ülkelerin nüfusunu bu ürünlere karşı taze olarak talepte bulunmaları ürünlerin üzerinde daha fazla işlem görmesine gerek kalmadığıdır.

Afganistan'ın sert kabuklu meyvelerinin (fıstık, ceviz ve badem) karşılaştırma üstünlüğe sahip olmamasının sebebi ise ABD, Çin, İspanya, Türkiye ve benzeri gibi büyük miktarlarda üretici ülkelerin üretim yapmaları Afganistan'ın sert kabuklu meyvelerinin karşılaştırma üstünlüğe sahip olmasına engel olmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kurutulmuş ve kuruyemiş sektörü tarihsel olarak Afganistan'ın önde gelen ihracat kategorilerinden biri olmuştur. Özellikle Afgan kuru üzümleri, Afganistan'ın 1980'lerde savaş tarafından ele geçirilmesinden önce bir zamanlar dünya pazarlarında baskın bir konuma sahipti. Afganistan, bölge genelinde alıcıları kendine çeken eşsiz tatlara sahip çok çeşitli kuru meyveler ve kuruyemişler (yalnızca birçok farklı kuru üzüm ve badem çeşidiyle) üretmektedir. Bu sektör, 2001 sonrası yeniden yapılanma döneminde Afganistan'ın ihracat sepetini doldurarak ve gelecekte güçlü ihracat büyümesinin temellerini atarak kritik bir rol oynamıştır.

Afganistan'ın hava ve toprak koşulları, meyve ve kuruyemiş üretimi için çok uygundur ve yerel üreticiler, meyve kurutma ve kuruyemiş kavurma ve kabuklanma için geleneksel işleme yöntemleri konusunda zengin bir uzmanlığa sahiptir, bu geleneksel yöntemler sektörü çok zor zamanlarda üretim ve ihracatta tutarken, sektörün gelecek potansiyelini de kısıtlamıştır. Geleneksel yöntemler, hacimlerini düşük, ölçek ekonomilerini sınırlamış ve fiyatları nispeten yüksek tutmuştur (özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki endüstriyel düzeydeki kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin operasyonlarıyla karşılaştırıldığında). Daha endişe verici bir şekilde, geleneksel yöntemler, Batı pazarlarındaki alıcılar (ve hükümetler) için kalite ve gıda güvenliği endişelerine yol açmıştır, bu Afganistan'ın ihracat destinasyonlarının çeşitliliğini ciddi şekilde sınırladı ve gelişmiş pazarlardaki birinci sınıf ürünler için yüksek fiyatlar ödemeye istekli alıcılara erişimi kesti.

Şu anda, Afganistan'ın sert kabuklu ve kurutulmuş meyve ihracatı, Hindistan ve Pakistan gibi birkaç bölgesel pazarlarda yoğunlaşmıştır, bu sektöre hem Doğu'da hem de Batı'da ihracat erişimini genişletmek için heyecan verici fırsatlar sunuyor, ancak bu ancak birinci sınıf bir marka geliştirmek ve kalite kontrol ve gıda güvenliği konularını ele almak için ortak bir çaba ile gerçekleştirilebilir.

Dünyanın en büyük kurutulmuş ve sert kabuklu meyve ihracatçısı olan Amerika Birleşik Devletleri, 2016 yılında 9,7 milyar dolarlık toplam ihracatı

gerçekleştirerek dünya kurutulmuş ve sert kabuklu meylerinin ihracat sektöründe birinci sırada yerini almaktadır. Hong Kong (Çin), 2,1 milyar dolar ve İspanya 691 milyon dolar ve Almanya (30 milyon dolar) ithalatla ABD kuru meyve sevkiyatlarının en büyük alıcısıdır.

İspanya'dan sonra dünyanın en büyük üçüncü kuru meyve ihracatçısı olan Türkiye, 2016 yılında 2,1 milyar dolarlık kurutulmuş ve sert kabuklu meyve ihracatını gerçekleştirerek dünya sıralamasına yerini almaktadır. Avrupa'nın en büyük tedarikçisi olan Türkiye İngiltere (8 milyon dolar) da dahil olmak üzere 2016'daki hedef pazarlarla Almanya (137 milyon dolar), Fransa (98 milyon dolar) ve İtalya (96 milyon dolar) değerine kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin ihracatını gerçekleştirmiş.

Bu çalışmada 2010- 2020 yılları arasındaki Afganistan ve dünya toplam sert kabuklu ve kurutulmuş meyve (badem, ceviz, fıstık, kuru üzüm, kuru incir ve kuru kayısı) ihracatının değerleri kullanılmıştır. Kullanılan yılların verilerini 2010, 2011 ve 2012'nin ortalaması ve 2018, 2019, 2020 yıllarının verilerinin ortalaması esas alınarak RCA formülü uygulanmıştır

Karşılaştırmalı üstünlüğü temsil eden RC değerine göre ($RC > 1$) sert kabuklu ve kurutulmuş meyve dış ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip kalemleri sırasıyla şunlardır. 6,40 ile Kuru incir 2,27 ile kuru kayısı 1,63 ile kuru üzüm 0,43 ile fıstık 0,05 ile ceviz ve 0,27 ile bademdir.

Afganistan'ın sert kabuklu ve kurutulmuş meyvelerinin dünya toplam ihracat değeri ile karşılaştırdığımızda Afganistan'ın, 6,40 ile Kuru incir 2,27 ile kuru kayısı 1,63 ile kuru üzümü ile karşılaştırma üstünlüğe sahiptir ama 0,43 ile fıstık 0,05 ile ceviz ve 0,27 ile badem, 1'in altında olma nedeniyle karşılaştırma üstünlüğe sahip değildir.

Afganistan'ın kurutulmuş ve sert kabuklu sektörünü geliştirmek için aşağıdaki faktörleri devlet kurumlarına, çiftçilere ve aracı kurumlarına önerilebilir.

Devlet ve destekleyici kurumlar ve özel şirketler tarafından kurutulmuş ve sert kabuklu meyveler için depolama imkanları sağlamaları, oldukça çiftçiler kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerini satmak için önemli ve uygun pazarlara gönderilmelidir.

Aracı kurumlar tarafından Kuru meyve üreten çiftçilerin kapasitesini artırmak amacıyla kısa süreli eğitim programlarının ayarlanması yararlı olacak.

Kuruyemiş sektörüne giren ve sektörün gelişmesinden sorumlu olan çiftçilerin faaliyetlerinin Aracı kurumlar ve devlet tarafından sürekli izlenmesi, ürünün kalitesini artırmak için çiftçiler kuru meyveleri toprağın üstüne geleneksel olarak kurutmamalarını önerilebilir.

Halkı büyük ölçekli tarım programları planlamaya teşvik etmek ve kuru meyve sektöründe özel sektör yatırımları için uygun koşullar yaratmak için başta Tarım Bakanlığı olmak üzere hükümetin kapsamlı iş birliği, devlet, yabancı ülkelere (yurtdışı pazarlarına) kuru meyve ihracatında tüccarlarla iş birliği yapmalıdır ve yurtdışına kuru meyve ihracatında tüccarlara destek olmalıdır.

Kurutulmuş ve sert kabuklu meyvelerin üretimi açısından diğer meyvelere göre oldukça önemlidir, bu nedenle ihracatını artırmak için kuru kurutulmuş ve sert kabuklu meyve üretimine daha fazla özen gösterilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Afghanistan, MAIL. (2016). National Comprehensive Agriculture Development Priority Programme.
- Aksoy, A. K. (2021). Ceviz Sektörü Rekabet Gücü Analizi; Yedi Lider Ülke Örneği. Atatürk Üniversitesi. Ziraat Fakültesi. Dergisi, 139-147.
- Aslan, N. (2020). Antepfıstığı İstatistikleri. Antep Fıstığı Araştırma Dergisi. 8 10, 2022 tarihinde <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/afistik/Belgeler/AYRILMI%C5%9E%20MAKALELER/88-ANTEPFISTI%C4%9EI%20%C4%B0STAT%C4%B0ST%C4%B0KLER%C4%B0%202020.pdf> adresinden alındı
- Aygün, M., & Gürsoy, S. (2020). Antep Fıstığı (Pistacia vera L.) Üretimi Yapan İşletmelerin Tarımsal Mekanizasyon Düzeylerinin Belirlenmesi: Türkiye, Siirt İli Örneği. Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi, 7(2), 136-142.
- Çatı, K. Y. (2007). Türkiyede Kuru kayısı Üretim ve Pazarlama. İktisadi ve idari Bilimler Dergisi.
- Dawar, S. (2016). Afghanistan's Nuts and Dried Fruits Value Chain. Agriculture Economics and Extension .
- Dokuzlu, S. (2020). Ceviz Dış Ticaret ve Değer Zincirini Etkileyen Faktörler. Bahçe, 11-24.
- Eker, M. M. (tarih yok). Antep Fıstığı Hastalık ve Zararlıları İle Mücadele. Tarım ve Orman Bakanlığı. 8 5, 2022 tarihinde https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Belgeler/Uretici_Bilgi_Kosesi/Dokumanlar/antepf%C4%B1st%C4%B1%C4%9F%C4%B1.pdf adresinden alındı

Ekonomi Bakanlığı. (2017). Kuru Üzüm. T.C. İhracat Genel Müdürlüğü Tarım Ürünleri Daire Bakanlığı.

Ekonomi Bakanlığı,. (2017). Dünya Kuru Üzüm. T.C.Tarım ve Orman Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü Tarım Ürünleri Daire Başkanlığı. 8 4, 2022 tarihinde
https://ticaret.gov.tr/data/5b8700a513b8761450e18d81/Kuru_Uzum.pdf adresinden alındı

Ertürk, Y. G. (2015). Antepfıstığı Üretimi ve Pazarlaması. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 43-62.

FAO. (Çeşitli Yıllar). World Almonds Production, Export Quantity, Export Value and Export Value. Food and Agriculture Organization. 7 8, 2022 tarihinde
<https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> adresinden alındı

FAO. (Çeşitli Yıllar). World Apricots Production, Export Quantity, Import Value and Export Value. Food and Agriculture Organization. 7 6, 2022 tarihinde
<https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> adresinden alındı

FAO. (Çeşitli Yıllar). World Figs Production, Export Quantity, Import Value and Export Value. Food and Agriculture Organization. 7 5, 2022 tarihinde
<https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> adresinden alındı

FAO. (Çeşitli Yıllar). World Grapes Production, Export Quantity, Import Value and Export Value. Food and Agriculture Organization. 7 9, 2022 tarihinde
<https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> adresinden alındı

FAO. (Çeşitli Yıllar). World Pistachios Production, Export Quantity, Export Value and Export Value. Food and Agriculture Organization. 7 5, 2022 tarihinde
<https://www.fao.org/faostat/en/#data/TCL> adresinden alındı

- FAO. (Different Years, Food and Agriculture Organization). World Almonds Production, Export, Emport Valua and Export Valua. Food and Agricultre Organization. 7 8, 2022 tarihinde <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> adresinden alındı
- FAO,. (Çeşitli Yıllar). World walnuts Production, Export Quantity, İmport Value and Export Value. Food and Agriculture Organization. 7 6, 2022 tarihinde <https://www.fao.org/faostat/en/#data/TCL> adresinden alındı
- Fultona, J. N. (2019). Water-indexed benefits and impacts of California almonds. *Ecological Indicators*, 711–717.
- Giordani, E. C. (2022). Local Fruits and Nuts as a Tool For The development. *Imagining Cultures of Cooperation: Universities Networking to Face The New Development Challenges*.
- Gülcü, M. D. (2008). Siyah Üzüm; Zengin Besin İçeriği ve Sağlık Açından Önemi. *Bağcılık Araştırma Enstitüsü, Tekirdağ*, 21-23.
- Güvenç, İ., & Kazankaya, A. (2019). Türkiye’de ceviz üretimi, dış ticareti ve rekabet gücü. *Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences*, 29(3), 418-424.
- Karaca, B. H. (2017). Türkiye, Kuru İncir İhracatının Ekonometrik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 439-448. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1004595> adresinden alındı
- Kaya Sandal, E. Y. (2019). Şanlıurfa İlinde Antep Fıstığı Üretimi ve Maliyet Kazanç Analizi. 6(6).
- Koşulları, P., Pezikoğlu, F., Öztürk, M., & Tosun, İ. Türkiye’de Ceviz ve Badem Üretimi, Özel Ağaçlandırma Kapsamındaki Durumu ve Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. (2011). Kayısı Yetiştiriciliği. T.C. Gıda tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

Ministry of Industry and Commerce, International Trade Center. (2018).
Afghanistan's National Export Strategy in dried Fruits and Nuts Sector.
Afghanistan Chamber of Commerce and Industry.

Öztürk, D., & Karakaş, G. (2017). Kayısı Üretimi ve Pazarlama Sorunları; Malatya
İli Örneği. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 2(4), 113-125.

Québec, M. (1995). "92nd Annual Meeting of the American Society for Horticultural
Science. Hort Science.
file:///C:/Users/Blue%20shop%202018/Downloads/Documents/Interplante
d_Small_Grain_Management_in_C.pdf adresinden alındı

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2020). Ceviz Bahçe Tesisi Projesi. T.C. Tarım ve
Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü.
[https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/Projeler/CEVIZ%
20BAHCESI%20TESISI%20dijital%20V8.pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/Projeler/CEVIZ%20BAHCESI%20TESISI%20dijital%20V8.pdf) adresinden alındı

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2020). Dünya İncir Analizi. T.C. Tarım ve Orman
Bakanlığı Daire Başkanlığı. 8 6, 2022 tarihinde
[https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Belgeler/M%C4%B0LL%C4%B0%20TARIM/%C3%9Cr%C3%BCn%20Masalar%C4%B1%20%C3%9Cr%C3%BCn%20De%C4%9Ferlendirme%20Raporlar%C4%B1%20yay%C4%B1mland%C4%B1/%C4%B0ncir%20De%C4%9Ferlendirme%20Rapo
ru.pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Belgeler/M%C4%B0LL%C4%B0%20TARIM/%C3%9Cr%C3%BCn%20Masalar%C4%B1%20%C3%9Cr%C3%BCn%20De%C4%9Ferlendirme%20Raporlar%C4%B1%20yay%C4%B1mland%C4%B1/%C4%B0ncir%20De%C4%9Ferlendirme%20Raporu.pdf) adresinden alındı

Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Müdürlüğü Tarım havzaları Daire
Başkanlığı. (2019). Ürün Masalalı Kayısı Bülteni. T.C. Tarım ve Orman
Bakanlığı.

Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. (2021). Ceviz. Tarım ve Orman
Bakanlığı.

TEPGE. (2021). Dünya Fıstık Üretimi. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. 8 5, 2022 tarihinde <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2021-Ocak%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/Antep%20f%C4%B1st%C4%B1%C4%9F%C4%B1,%20Ocak-2021,%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasa%20adresinden alındı>

TEPGE,. (2021). Tarım Ürünleri Piyasaları Cevi. Tarımsal ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. Tarım ve Orman Bakanlığı. 10 7, 2022 tarihinde <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2021-Haziran%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/Ceviz,%20Haziran-2021,%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasa%20Raporu,%20TEPGE.pdf> adresinden alındı

Yavuz, M. A. (2016). Dünya Antepfıstığı Üretiminde Son On Yılın Değerlendirilmesi. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 6(2/2).

ÖZGEÇMİŞ

Sunatullah DAWAR. İlkokulu Engineer Sarwar Sadiq İlköğretim Okulunda, Liseyi ise Kunduz Ziraat Meslek Lisesinde tamamladı. 2012 yılında National Agriculture Education College yüksek okul Agribusiness Management bölümünü kazandı. 2014 yılında mezun olduktan sonra özel sınava girerek başarı puan aldıktan sonra Baghlan üniversitesi Ziraat fakültesi, Tarım Ekonomisi kazandı. 2016 yılında mezun olduktan sonra Hocagar meslek okulunda öğretmenlik görevine başladı. 2017 yılında özel kurumlarda çalışmaktayken Türkiye Burslarına başvuruda bulundu ve 2018 yılında Yüksek Lisansı Çukurova üniversitesi, Ziraat fakültesi, Tarım Ekonomisi bölümünü kazandı ve tamamlamış bulunmaktadır.